

Државна штампарија Краљевине Југославије
ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

ИЗДАЈЕ

А. Б Е Л И Ћ

УРЕЂУЈУ:

А. ВЕЛИЋ, СТ. М. КУЉБАКИН, СТ. ИВШИЋ и ФР. РАМОВШ

11-13

17-1-24

КЊИГА XI

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД, 1931

Турско-српски споменици Дубровачког архива

У Дубровачком архиву сачувано је поред осталог и обиље турских докумената званичног и приватног карактера, фермана, писама и др. Писани су у огромној већини арапским писмом и турским језиком. Неколико их је само писаних на арапском језику, који потичу из односа Дубровачке републике са исламским земљама из северне Африке: Марока, Алжира, Туниса, Триполиса и Египта. Известан број међу овим турским документима написан је ћирилицом, на језику који је дубровачка администрација звала српским.

Научници наши најпре су приступили проучавању и објављивању ових последњих, јер су им по језику били приступачнији. Тако су многи турски документи, писани нашим језиком и ћирилским писменима, објављени заједно са осталим нашим старим писаним споменицима. Више таквих докумената објавио је Фр. Миклошић у својој знаменитој збирци: *Monumenta Serbica*. Препис једног таквог фермана из Дубровачког архива објавио је К. Јиречек у збирци *Споменици српски*, који су изашли у XI књ. *Споменика* С. к. академије, стр. 89—90, бр. 95. Неке од њих објавио је и пок. проф. Ант. Вучетић у разним годинама и бројевима дубровачког часописа „*Srd*“. Али је највећи број турских докумената, писаних ћирилицом — њих 120 на броју — објавио г. Д-р Ђиро Трухелка у *Гласн. Земаљ. музеја* за 1911 год., у књ. XXIII, св. 1 и 2, стр. 1—162.

Целине ради, да би збирка била потпуна, г. Трухелка је том приликом објавио и оне раније већ објављене. Уз документа додао је и 19 табела факсимилских репродукција, најкарактеристичнијих примерака међу њима.

Овој збирци, углавном, мало би се што имало с разлогом приговорити, да њен састављач није испољио при том извесну

тенденциозност. Он доследно избегава име Србин. Где год се у вези са тим документима спомињала реч *српски*, односно језика оригинала ових докумената, он је та места просто изостављао. Од 180 докумената, колико их укупно има у овој његовој збирци, нашао сам да је дубровачка канцеларија само три царска фермана означила као „scritta in schiauo“¹⁾. На коме су језику писане остале исправе, како је њихов језик обележила дубровачка администрација, г. Трухелка је доследно прећутао.

* * *

Оригинале четири документа, који се овде први пут саопштавају, нашао сам приликом сређивања турских докумената из Дубровачког архива, пренесених из бечких *Haus-, Hof- und Staats Archiv-a* у Срп. краљ. академију у Београду.

I

На жалбу дубровачких поклисара султан Бајазит II заповеда херцеговачком санџаку да забрани: субашама, сјахијама, шимарницима и осталим својим службеницима одлазак у Дубровник без одобрења Високе порте.

У врху турски написано: *Превод прејиса царске заповести.*

Милостию Божию ња велики господар и силни ц(а)рѣ, и велики амира свѣтан Баѣзѣт ханѣ, источним, и западним, и ниним мнозем землям господин, пишѣт висота ц(а)рс(т)венѣ ми херцеговскоѣ санѣжакѣ и поморском. Давам ти на знаниѣ како сѣдѣа дѣбровачки поклисара доша-д-ѣа на честитѣ портѣ ц(а)рс(т)ѣа ми, такои се тѣжише: како сѣбашѣ и кадни новски и склавови чисто ѣ градѣ дѣбровникѣ доходив, терѣ дѣбровачкиѣм людиѣм досадѣ и задѣѣ чинѣт. Да тоган ради заповѣдат ц(а)рс(т)ѣо ми: како шдѣ сеган доѣа сѣбашам, и ннем спѣхним, и тимарником, и кон тамо на тѣи странѣ ходѣт ц(а)рс(т)ѣа ми склавовом вѣлѣ ѣко тѣвѣрдо да им нарѣчинѣ и страшно да имѣ запрѣтѣиш, како доклѣ годѣ ц(а)рс(т)ѣа ми потребна неѣа работа згодѣт се и шдѣ ц(а)рс(т)ѣа ми портѣ заповѣст и хѣкѣм доклѣ не поидѣт и не пошлѣт се, ѣ дѣбровникѣ (тако!) да не ходѣт и дѣбровчаном заѣаѣ и досадѣ да не чинѣт. И такогѣрѣ и кадни пакѣи тѣвѣрдо да нарѣчинѣ и запрѣтѣиш, како и кадни доклѣ ц(а)рс(т)ѣа ми потребѣ ни посла не бѣдѣт и шдѣ ц(а)рс(т)ѣа ми великѣ портѣ неѣа хѣкѣм и заповѣст и писани ц(а)рс(т)ѣа

¹⁾ Гласн. Зем. музеја, наведена расправа: бр. 2, стр. 6; бр. 14, стр. 18 и бр. 118, стр. 106.

мн докле мѣ се не пошлет такождѣ и каднѣ да не имат понти
 з Дѣровникѣ (тако!). Н ѡван заповѣст заман н з свако доба да се
 имат теорити н слышати како за нѣнѣ
 ствар ѡдѣ стране тѣи више да не имаут
 се потѣжити с. Да аколи сѣпротне
 ц(а)рс(т)ва мѣ заповѣсти некто тамо
 з ннх град понде н некою досадѣ или
 что ва ни зчинит, писав на честитѣ
 портѣ ц(а)рс(т)ва мѣ да даш на зна-
 нини, да се педепшѣ з ѡвѣм. Инако да
 не зчинни н ѡван ц(а)рс(т)ва мн хѣком
 после прогледаниѣ з рѣках Дѣровчаном
 да стоит за показаниѣ н з свако доба
 сѣм зписаниѣм рѣченѣм хѣком ц(а)р-
 с(т)ва мн да се имат теорити н слы-
 шати. Такои да знашѣ. З ѡвѣм инако
 да не си зчинил. Ц(а)рс(т)ва мѣ почтенни
 н честитѣ бѣлѣга да имашѣ веровати.
 Пис(ано) мѣсца марта ѣї дана, з Цари
 градѣ.

Овај превод преписа царског фермана написан је, као што се види, српским језиком, ћирилским словима, на хартији величине 41 × 15,3 см. Хартија је само с лица углачана. Укупно има 42 ретка, дужине 12,5 см. Између редова размак од 1 см. На десној страни је 3 см. широка празна маргина. У хартији се види само једна шестокрака звезда као део некаквог воденог жига.

Докуменат се чувао у Дубровачком архиву у нарочитом завоју. На омоту његову у врху пише № 31. Затим долази белешка на талијанском језику:

*Comandam^{to} del sulⁿ Bajazette
 Il in copia semplice scritto in serviano
 diretto al sangiacco di Herzegh^a per le insolenze fatte da quelli di
 C. Novo. — Egira 904. — Era v. 1506.*

мнозѣм земаљаъ гос(по)д(и)наъ, пишѣт кнѣсѣта ц(а)р(ст)ва мѣ ѡ вѣсѣмъ почтенномъ избранномъ кнѣзѣ дубравачкомъ и вѣластѣлѣмъ поздравленіе. И вѣсѣмъ видѣмъ да еи е сегашниѣ време по романскиѣхъ соудниѣхъ заповѣстѣ послѣхъ ѡд Добровника града ѡе тирговци излазиѣшѣ ѡ царства мѣ землѣ тиргою ѡт тирговниѣ по закону ѡт сто аспрѣ двѣ аспрѣ да озмѣ ѡмрк и тирговцемъ тѣзѣрѣ да дадѣ. И те тѣзѣриѣ вѣше племенѣствѣ сѣкопѣши и запечатѣвѣши сѣако годинѣ харачѣмъ кадъ покѣнсари пошлѣте, речѣниѣ тѣзѣриѣ заедно да пошлѣте, тѣре тѣи тѣзѣриѣ сѣс кадѣиѣхъ кѣти-стѣгъ сѣвѣчимъ. Такѣмъ да знаѣте. Пис(ано) мѣсѣца априла ѣе данъ, ѡ мѣсто кѣмъ Царѣ града.

На полеђини при врху овога фермана написано је турски: *Ово је зајовесѣ дубровачкој вѣла-стѣли односно ѡмрку.*

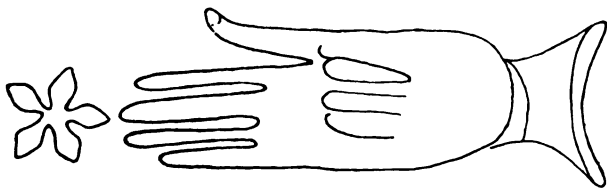
При дну, на полеђини, има ова два турска потписа у облику парафа:

У ономъ с десне стране чита се: *убоѣи ѡир Мехмедъ*, а онај други није се могао прочитати, мада се назире нешто као: *убоѣи Ахмедъ*, али није поуздано.

Ферман је писан на хартији, углачаној само с лица, величине 15.5 × 42.8 см. Текст запрема простор у дужини 27 см., у 20 редака, између којих је размак по 1 см. Око средине, с десне стране, види се према светлости део воденог жига: шака у рукавици, са отсеченимъ врховима прстију. Кад се овај ферман састави са

једнимъ, написанимъ тур. језикомъ, а оба се налазе у истомъ омоту, добија се цѣо водени жиг оваквогъ изгледа:

Изнадъ текста нацртан је знакъ царске тугре у којој вѣшти читаѣи читају: *Сѣлимъ, синъ Баѣазѣиѣ хана — нека би вѣзда ѡбѣдоносанъ био!*

Готово о истомъ предмету говори поменути ферманъ султана Сѣлима I, нађенъ у истомъ омоту као и овај на српскомъ језику, писанъ ћирилицомъ¹⁾. На омоту стоји № 5. Кратки садржај тамо дат на тал. језику не односи се на овај ферманъ ћирилицомъ писанъ, него на онај други који је турски писанъ.

¹⁾ Овај турски писани ферманъ издатъ је у Скутарију кодъ Цариграда и носи датумъ 26 сефера 920 год., т. ј. 22 априла 1514.

III.

Селим I извештава из Брусе кнеза и власиелу дубровачку о пријему гласника са дипломатским вештицама. Уједно им наређује да и убудуће извештавају *В. поршу* о свему што буду дознали и разабрали.

[illegible]

У препису гласи:

Милостию Божию ѡ, великие господарь, и силные ц(а)р, и великие амир солтана Велимиъ хан, и вьсемъ земламаъ приморскимъ, и рѣмскимъ, и караманскимъ, и натолискимъ, и романскимъ, и ѳиннемъ мноземъ земламаъ господинымъ, пишеть висота ц(а)р(с)т)ва ми ѡ вьсемъ почтенномъ избранномъ кнѣзѣ и владѣтеломъ добровачциимъ. И вьсемъ видомъ да би в сѣгашниѣ време до порте ц(а)р(с)т)ва ми за гласове що сте послали за гласове чло(вѣ)ка и книгѣ ц(а)р(с)т)вѣ мѣ, све би на знаніе. И по сѣмъ сѣга трѣбо е конѣ гласове ѡд сѣбѣкаѣхъ странаѣхъ разбирати и изнаходити, до Порте ц(а)р(с)т)вѣ мѣ на знаніе пошилати. Инако не учинити. Пис(ано) мѣсеца марта ѡ дан, ѡ мѣст(ѣ) Бросѣ.

У Дубров. архиву на омоту овог фермана означена је № 82. Испод нумере на талијанском пише:

Comandam^{to} del sulⁿ Solimano II in forma di lettera diretta agl^e ecc^{mi} SS^e ringraziandoli per le partecipati nuove, e pregandoli p. la continuazione delle dette. — Egira 953. — Era v. 1540.

Као што се из текста види, погрешно је означена година 1540, па према томе и име издаваоца фермана. Из текста се види да је ово заповест султана Селима I. На полеђини истога фермана дубровачка је канцеларија раније записала на талијанском језику тачно име султана Селима, али годину погрешно:

Comand^{to} de sulⁿ Selimo all cel^{mi} per gl accessi dati. — 1506.

Ова година није могућа, пошто је Селим I дошао на престо тек 1512 г. Изнад ове друге белешке неко је турски забележио:

Ферман, одговор на присѣле вѣсти од дубровачке властѣле.

И овај ферман написан је на хартији углачаној само с лица.

Према светлости види се с леве стране део истога воденог жига као у претходном ферману.

Докуменат је величине 15·2 см. × 43·9 см. Текст запрема простор у дужини 22·5 см., у 15 редака, са раздајином између редова око 2·5 см. С леве стране маргина од 3·8 см. ширине. И на овоме ферману, као и на оба претходна, година није означена. Пошто је издат од Селима I, година његова издања мора падати негде у времену од 1512—1520.

номѣ князѣ и дѣбровачцимъ властеломъ много поздравленіи да примите. И всемъ вѣдомѣ да ви в сѣгашииѣ време ц(а)рс(т)ва закон'ни харач до Порте ц(а)рс(т)ва на име Димкомъ и Антоломъ що сте послани више реченихъ поклисари ц(а)рс(т)ва харачъ придахши четири башеларомъ и два дефтер-даромъ що ес вамъ законъ подпоно. И тои придадоше и, како подпоно сложе вамъ учинише, то ѣ вамъ се сас книгомъ шпокиди. Такои да знасте. И Б(ог)ъ васъ вѣселити. Пис(ано) мѣсеца априла . ѿ . дан, ѿ мѣсто Цари градо.

У Дубровачком архиву овај докуменат на омоту обележен је бројем 14. Испод тога на талијанском пише:

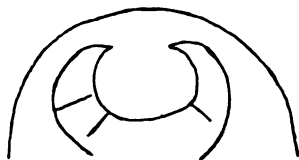
Com'ò di sultan Selimo I in tt' e p. tt'ò simile à quello del № 16 con la stessa data.

Међутим ферман № 16 ни у колико није по садржини сличан овоме писму. Онај под № 16 говори о неком дубровачком броду који је у Валони запленио некакав реис Мустафа.

На маргини с леве стране нацртан је потпис у облику тугре, у којој вероватно пише: *Синани* још нешто, што нисам могао прочитати.

Докуменат је написан на хартији углачаној с лица, величине 14.2 × 35 cm. Текст је сложен у 15 реди, у размацама од по 1 cm.

На празном простору изнад текста с десне стране, према светлости, види се само овај део воденог жига, те се не може знати какав је био у целини.

И овај је акт без означене године. Она би се могла утврдити једино, ако би се међу одлукама дубровачког већа могло пронаћи које су године као поклисари у Цариград носили харач Димко и Антол.

Међу турским документима Дубровачког архива који се сада налазе у Српској к. академији нашао сам још само два фермана са забелешкама писаним ћирилским писменима. На ферману који носи датум: почетак месеца реџеба, хиџр. 1059 (11-VII-1649) године има на полеђини забележено: *Босанскомъ вѣсти*, истом оном ћирилицом којом су и претходни фермани написани. Ферман је упућен босанском беглер-бегу са одобрењем да Дубровчани могу купити у подручној му области потребну количину хране. На омоту овог фермана стоји на талијанском забележено:

№ 79. — Comandamto di suln Maometto IV concesso ad istanza dei ssì ambri e diretto alli cadì ed altri officiali delle scale del Mar Bianco per l'estrazione di grano. — Egira 1059. — Ero v. 1663.

Међутим погрешно је ту назначено да је ферман упућен кадијама и осталим службеним лицима пристаништа на Белом Мору. Како оригинал гласи, ферман је, као што је речено, упућен босанском беглер-бегу, санџак-беговима у његову вилајету, кадијама у истим санџацима, еминима пристаништа, диздарима градова и паланака, агама војске и осталим „officiali“ у поменутих кадилуцима санџака у босанском вилајету. О скалама „del mar Bianco“ нема ни помена.

На другом опет једном ферману издатом неком Стјепану Иплићу у почетку зилхице, године 1151 (10-II-1739), на полеђини има записана белешка: оваквом ћирилицом:

ferman is (po)stavljen ipliću

* * *

У августу 1924 год. пробавио сам кратко време у Дубровнику ради прикупљања грађе за историју Скопља и Јужне Србије. Том приликом преписао сам у Дубровачком архиву, између осталог, и осам преписа турских фермана од којих су четири у оригиналу морали бити писани нашим језиком и ћирилским писменима. Зато и њих овде доносим хронолошким редом.

Остала четири преписа, чији су оригинали првобитно морали бити написани турски, објављујем такође овде више језика ради у њиховим преводима, него њихове садржине ради, која уосталом тако исто није без интереса.

V

21-V-1477 год. султан Мехмед II из Цариграда наређује кнезу и властели дубровачкој да по његову слуги Ајасу пошаљу 18000 дукаћа, колико је остало у Дубровнику у покладу после смрти херцегове, а који припадају херцегову сину, да их донесе на В. порту.

a.

Od uelikoga gospodara i suiem semgliam istocniem i sapadniem zara uelikoga amir sultana Mehmeda knesu i vlastelom dubrouackiem mnogho sdraui da primi plemenstuo. Potomu da snate kakko uierni i poscteni sluga zar... (нечијко) Aias tusgi se i gouori: „Po sakonu scto m-i-e ostauio otaz osamnes higliada ducata slatnieh u Dubrouniku, te ducate nechie da mi uurate“. — „Podali smo sa duscii herzegouu deuet tisuchia, a deuet tisuchia podalismo kragliu vngarskomu“. — „Recene uisce pisane ducate ne hochie da m-i-h plate“, gouori zarstu mi. Sato da snate kakko sapouieda zarstuo mi: da uidite i da isnaghiete, ako le tako kako ueli on, visce recene ducate suue podpunno da predate u ruke uiernomu slusi i sclauu zarstua mi Aiasu da donese na Portu zarstua mi. Takoi da snate, inako da ne ucinite.

Pisana na 21 maia u Zarigradu, 1477.

На полеђини:

Nº 1. Comanda(mento) imp(eriale) in forma di lettera scritta agli ecc(elen-issi)mi ss(signori) da sul(tan) Mehmed 2º in seruiano per le pretensioni del

figlio di herzech di 18000 zech(ini) veniziani rimastigli del suo padre à Ragusa an^o 1477.

Овај препис узет је са једног листа из фасцикле: Фермани, А. одио, бр. 1—232, обележени: *Interpretⁿ dall' serviano d'una lettera di sulⁿ Mehmed all' ecc(ellentissimi) srⁱ(signori).*

6.

У књизи: *Traduzione degli commdi di sultan Mehmed 2° dal 1451 in 1481*, на 3 страни, под № А., налази се овај препис фермана који је готово истоветан са претходним.

У заглављу пише на талијанском:

Traduzione dal serviano d'una lettera, siasi com^{to} di sultan Mehmed 2° spedito all' ecc^{mi} ssig^{ri} per 18000 zechini ven^{ti} di herzech.

Od velikoga gospodara i sviem semgliam istocniem i sapaaniem zara velikoga sultan Mehmeda knezu i vlastelom dubrovackiem mnogo sdravi da primi plemenstvo. Po tomu da znate kako vierni i posteni sluga zarstva Ajas tusgi se i govori: „Po sakonu scto m-i-e ostavio otaz osamnes higliada ducata slatnieh u Dubrovniku, te ducate nechie da mi uvrate“. — „Podalismo sa dusciu herzegovu devet tisuchia, a devet tisuchia podali smo kragliu ungarskomu“. — „Recene visce pisane ducate nechie da m-i-jh plate“ — govori zarstvu mi. Sato da snate kako sapovieda zarstvo mi: da vidite i da isnaghiete. Ako ie tako kako velli on, visce recene ducate suve podpunno da predate u ruke vernomu slusi i sclavu zarstua mi Ajasu, da donese na Vrata zarstva mi. Takoi da znate, i inako da ne ucinite.

Pisana u Zarigradu na 21 maia 1477¹⁾.

VI

3-X-14?? год. султан Мехмед II извештава кнезове и власиелу дубровачку да су њописари Налкасар Ковић и Живко Расић донели законичи харач 12500 млејачких дукаћа за прошеклу и 2500 златних млејачких дукаћа за идућу годину.

Od velikago gospodara i sina gospodara i velikago amire sult^a Mohameda knesobranom i vlastelom dubrovackiem mnogo sdravo da vam plemenstvo. Davam ove na snagne i da snate kako ste poslali

¹⁾ Препис овога писма објавио је К. Јиречек у *Споменици српски, у Споменику СКА.*, књ. XI, бр. 95, стр. 89—90. После њега објавио га је, али непотпуније, и Д-р Ђиро Трухелка у напред поменутој својој расправи, бр. 53, стр. 47., али је изоставио ону белешку на талијанском писану истом руком као и текст преписа, вероватно зато што стоји у противречности са насловом поменуте његове расправе.

voivone poklisare na putie s vami Nalkasara Kovichia i Sciuka Rastichia s' harace sakona.... Donesosce i predadosce..... aese-t-isuchia ducata slate benettusce. Paka suvasce dvie tisuchie i pestotin ducata slate benettusce. Da i popuno dvanadeset tisuchia pestotin ducata slate benettusce. Josce tisuchiu i dvae stotin i pedeset ducata slate benettusce sa godinu congrede a(?)onuve trista deset tisuch sedam stotim (šako!) pedeset ducata slati benettusce koi primi na stvom denoivrin meseda (šako!) sa leto roh nat. Hristove tisuchiu i ceturstano sa deset kitno. Primimo sve popuno (šako!), uu hasnu zastva (šako!) mi postavimo (šako!). Neka da se sna. Sa godinu congrede a vasce dade svo sa visce pisanie i sapovesti zastva (šako!) mi kako da vi budete.....

Va leto godiscata Hristova tisuchia i cetursta, ottumbra 3 dana.

Препис овај налази се написан на посебном листу у истој фасцикли где и препис претходног фермана, у коме се говори о 18000 дуката наслеђа сина херцегова.

На полеђини нема никакве белешке. У напред поменутој књизи преведених тур. фермана нисам могао наћи његов препис. Иако је врло невешто преписан, изгледа да је ово препис фермана који је првобитно био писан ћирилицом. Година је лоше написана. По години написаној у тексту, ферман је из доба после 1460. Колико је мени познато, овај превод досада није нигде објављен.

VII

5-XII-1510 год. с. Бајазит II одговара кнезу и власћели дубровачкој поводом њихове шужбе да им је неки човек босњанци-баше Салман-реиса у шурској присјаништу запленио брод са робом и људима на њему.

У истој фасцикли налази се превод, или боље да речемо, са српске ћирилице препис латиницом и овога царског фермана:

S' milostiui Bosgioi ja veliki zar i silni gospodar, veliki aemnar, sultan Baiazit han uasem semlam primorskim, i karamanskim, i rum-skim, i natoliskim, i romaniskim, i jinem mnosem semlijam, zarrem zar, piscete visiota zareuiska mi pozdraulenee knesouem i vlastelom dubrou-nickim. Pake takoi da u-i-e vedomo kako ste u sie vreme poslati knighu i cloueka na cestite Porte zarstuijeme i tulgili ste se od Salmana i reisa bostangi bascina clouieka kako u-i-e ucinil gniekouu dosadu scto e bilo po morru na vascie imme i targouinom rabotom dosclo a dreuo u nascem limanu stoiausci, tere uu-i-e tubar da mi od uasce strane uesom marhom uset i lude porobil. Sue mi ui podpunno

na vidich visote zarsuia mi i tiza(?) posal nie dobre ucinien. Togai radi to poslach zareuski mi poscteni huchium do bostangi bascie i do Salman i reisa i takoia im zarsuo mi sapouedah i sapretih kakko uechie takuaia posla da se ne uposluie. Da si dohodat dreua slobodno targouinom rabotom i da si pohodat, da ne imaiut quari ni od kogha. Sa toia dreuo scto e useo, kada doghie oudeia i zarstuo mi o tome prausciati i rasumeusci pake chiemo uammi datti odgouor. Inako nechie bitti. Takoi da ui e u snanie od cestite Porte zarstua mi. Pis. miseza dechlemuria dana 5 va roscdenia Hristoua, leta 1510, va mesto Drenopole, stolnina zareuia¹).

*

Следећи фермани преведени су, сумње нема, непосредно са тур. језика, а њихове преписе нашао сам у напред поменутој фасцикли. Фермане су Дубровчани преводили најчешће без оног уводног дела, где се ређају титуле и изрази дипломатске љубазности.

У заглављу су укратко означавали садржину преведеног акта.

VIII

9-XII-1604 год. зайовесѣ с. Ахмеда I упућена босанском везиру и дефштердару да Дубровчани могу повисиѣи продајку цену соли. Убудуће се ће се продаваѣи по 55 асѣри сѣуд.

Comandamenat zara sultan Ahmata scto pisce pasci bosanskomu, teftedaru. Ouako gouori:

Chada uam oua moia slauna zarstua mi sapouied prigie, imate snati da u Bosni i na strani od mora so po obicaiuu kako se ie prodaua, zarstu mi se uellika coris cinilla, i sa siromascke potrebe corisno ie bilo. Paka od tolora i od zechina ziena na scire isagie, i jer u semgli se naghie necesita ziena od soli, i spenza na uekie isagie, i sa argate pouekie o-d-vadesti aspri pitaiuchij. Onako cako ie obicaj ne biusci na skati sadouoglino solli, zarstuu mi se velika scteta cini, i osuen togai ima semglia veliku potrebu od solli. I sa biusci scteta targouzom is nepriateglscogha miesta u Dubrounik so ne dohodi, i tiem nacinom suaka se scteta cini. Alli chada se sapouie-d-a se dostoino prezio od soli ucini, doch i kie sadouoglno solli i zarstu mi i siromahom coris i uech inako biti chie. Sa to suaki spud po aspri 55 da se prodaua, i da se usima treki dio zarstu mi, a gosparu od solli dua diela. Oui

¹) Ни овај препис, који није без замерке, нисам нашао у поменутој расправи Д-р Ћ. Трухелке.

siromasi i ostalli koi su u semgiah chontenti su, i chadie, choie su u semgli arse i sigilate na isti nacin dali su, da chada dubrouacki targouzi u Bosnu i na skalu dubrouacku sadouogлно solli usdonose, onako chako ie od stara odluceno da se so prodaua. Pita slauna sapouied s arsom minuto brieme cho-i-e bio Bosne pascia i teftedar na tisukiu cietiri¹⁾ biusci opouijelli sa tto da onako ko ie od sgara bude. Bi moia slauna sapouied ucignena da chada od recenogha grada gospoda chako ie obicai na recene scalle sadouogлно solli uscine donositti i od donesene suaki spud po peset i pet asprij cad cine prodauati, treki dio zarstuumi, a dua diela gospar od soli usekie. I na suaki nacin blaghu zarstuumi i u semgli siromachom na coris nastoite. I na tisukiu i cetiri glieta bila ie data ouaka slauna sapouied na 10 dana lune re(бу-ул-) euella. A sada biusci se sgodillo promieniti slauno zarstuo, recenu sapouied doniesce moleki da b-ij-m se ponouilla. Saito sapouiedam da onako chako im ie bila dopusctena sapouied da po gnoi obluscite i suprotiua gnoj da ne cinite. Tako da se poklonite, momu biglieghu da uieru date.

Pisana na XVII regepa, tieta M. X. III²⁾.

На полеђини означена је на талијанском језику садржина фермана: *Comd. del 1013 di sultan Ahmet che il sale si uenda ad aspri 55. -- № 2.*

IX

3-II-1606 год. зайовесѣ с. Ахмеда I, сина с. Мехмеда III Хусрев-џаши, босанском баглер бегу, херцеговачком санџаку и подручним им кадијама да нико не узнемирава Дубровчане због ујада сењских ускока у шурске пограничне крајеве и да се не сме вршиѣи шефѣиѣи на ѣириѣорију дубровачке власѣеле.

Comand^t uziieru Husref pasci i begler-begu od Bosne, i sangiaku od Herz^{ne}, i kadiam koie se nahode u miestieh rccenieh.

A potom, kada uam ouai moia uika (место велика) slauna zarstuumi sapouied prigie, imatte snatti da dubro^{ci} poklisari na moiu slaunu Porttu da su na snagnie: er su od starina slaunoi i nepredobitnoi Portti prauu sluscbu cinilli, i er su gnih fidelitta ucasalli da receniema semgliami ni gradouom ni gnima od sangiaka, i od subascia, i od saima, timarnika, i takogier od suieh koi su od moie slaune Portte, nikako da im ni edna scttetta ne bude ucign:ena. I dosada kako su gnihovi gradoui i darsciaue u miru stalle, da i u napried stoie i gnihoviem semgiah koie su blisu graniza turskieh illi u brieme od guere, illi cada nie guere, i cada bi

¹⁾ т. ј. 13-XI-1595 год. по грегор. календару.

²⁾ т. ј. 9-XII-1604 год. по грегор. календару.

billa guera illi po suhu illi po moru, ter bi doscili u gnih grad, nitko da im ni edne dosade, ni sapreke, ni sctete ne ucini, kako no ie i u ahnami upisano. Er oni suakom pomgniom slaunoi Portti podloscni su i momu priategliu priategli su, a nepriategliu nepriategli biusci. Od gniekoliko godisctta ouamo uskotzi lupesci isidosce, u gnihove semglie dohode i na granizah scto nahode robbe i plienne kako se uigiello nie. Koliko putta ispred gnihove gradoue prohode da pliene u Herzegovini Gbellu i Glubinske skalle. I oni onako kako je po ahnami i po staromu sacnu glasoue u semgliu dauaiu. Sadda: „ui ste saiedno dogouor s uskotzi ucinilli“ i bes niedne gnih kriiue cine sapouiedi i parbu hochie cinitti. I biusci toi suprotiua ahnami da im u semgle dohode, opouigie sse sa tto da ne idu u dubrouaccoi darsciaui teftiscia ciniti, nitti ui suprotiua ahnami im dosadu dauatti. Bi moia sapouied ucigniena, sapouiedam: kada priglie, da ueoma pomgniu stauitte da se ne bi u dubrouaccoi darsciaui teftisc cinio, ni suprotiua ahnami, koia im ie u rutzi, nicaco da ni edne dosade ne ucinitte. Ij ako bi se od togai ne ustauilli, ter bi opetta suprotiua ahnami ini cogodi dosaddu dauali, daite na snagnie s arsom da se da slauna supouied, da im se do uarha dogie. I cuvajte se da suprotiua ahnami ne ucinitte. I ako imaiu coiu stvar uigietti, na s'lauu Porttu daitte na snagnie, da se na Portti uidi. Tako da snatte.

Pisano u Biogradu na XXV ramasana 1014¹⁾.

На полеђини исписана је укратко садржина овог фермана на талијанском језику: *Comandto de la Porta delli danni che fanno gli skochi non si facia teftisc nel ter(itorio) di Ragusa. — № 27.*

X

Друга десетина месеца новембра 1634 год. заповесѝ с. Мураша IV, сина с. Ахмеда I везиру од Будима, Џафер паши којом наређује да се забрани вацком назире и његовим људима да самовласно наилађују од дубровачких шриваца ђумрук на коже говеђе и биволске, пошто дубровачки шриваци ђумрук илађају ошсеком.

Из исте збирке превод фермана обележеног бр. 14.:

Esplcatione del fermano regio di sultan Murat, figliolo di sultan Ahmet diretto à Giafer passa (šako!), vesiro di Buda:

Logotenentu ciasnomu, vesieru slaunomu, naredbi od suieta, vpra uitegliu od possala publikieh, s' visokom mudrosti napunitegliu od potreba gliuzkieh, sas suiettom prauiem vtuarditegliu od temeglia gos-

¹⁾ 3-II-1606 по грегор. календару.

posttua i velicianstua, vtuarditegliu od kol'ouana slaue i velicianstua, nadarenomu s'razlikastiem milostima od kraglia priuiscgnega Bogga, na straxi od Budima koi iesi moi vesler Giafer pascia, da mu Bogh viscgni ucini sa uasda gospostuo! Kada ti prighie oua moia slauna i vsuiscena sapouied ima se snatti kako dubrouacki poklisari na moia moguchia Vrata doghiosce i supplicu dadosce, kako od nasad 400 godiscta moijem moguchiem Vratima s' ispunom obedienzom ossequio i sluxbu cine, i od cestitieh bremena moijeh slaunieh diedaa (koiieh da Bogh viscgni ucini suietle -u raiu!). U gnihouiem rukama scto imaiu ahthname, u gnima ie upisano da targouzi recenoga naroda u Zarrigradu i u Drenopogliu i u Brussi scto bi useli i prodali od targovinaa po obiciaij i sakonu gnihou ghiumruk da imaiu dati. A u ostaliem vilaetima i u Rumelij scto usmu i prodadu gnihoue targouine, sa gne po duie aspre od sto. Sa gnihou ghiumruk na godiscte iedan touar aspri datti oblegasce se i accettasce, i suako godiscte po iedan touar aspri i s' ostaliem gnihouiem verghiam gnihoui poklisari na moia moguchia vrata donose i pridauaiu, i drit od gnihouieh rendita oduisce i oa magne da neima bitti. Od nasad mnogo bremena u gnihouiem rukama scto imaiu ahthname i hattii humaiun moi slauni s'koijem obsluxiuato se jemini, i dazieri, i apaltaturi, i nasiri s'pretensionim od ghiumruka niesu se miesciali ni impancialli u gnihoue targouine scto bi oni kupouali i prodauali. Alli na 1038¹⁾ godiscte od strane vackoga nasira koxe goueghie i biuolize: „u moi apalt ulase recce i miedi koiie od ouega fruttaiu dauaiu se sa paghe sodatima od Budima“, bi lit ucignena. I od strane recenoga nasira scto ies procuratur seid Faslulah s'koijem na diuanu momu slaunomu prid moijem slauniem vesierima i kasaskerima kada praudagne ucinisce, koxe goueghie i biuolize u apaltu nasira recenoga nie se nasclo u registrima na moijem zarskiem vratima. I od starina po gnihouiem ahthnamami scto bi oni kupoualli i prodauali prema drittima od tieh koxa mirij na godiscte po iedan touar aspri da su dauali, istina ie. Sa to se prisudilo gnima, i od strane moiech kasiaskera hoget od suda aade im se. Gnihoui postli kad se prikasasce na skalin od moga priuisokoga pristoglia od starina kako ie bilo upisano u gnihouiem ahthnamami da se ima obsluxit s'moijem moguchiem hattiscerifom, sapouidio sam. Sa to u gnihoue ruke s'moijem hattiscerifom is noua moi slauni biglegh i moia moguchia sapouied dade im se. Sa to nasiri od Vacia, i jemini, i dazieri, i mubasciri, i nasiri ustruciani biusci se ucinilli. Ali ti od tuoie strane s'falsom rappre-

¹⁾ тј. 1628.

sentationim ferman uso si, i uisce gnegha s' gnekiem nacinom moi hattischerif cinio si upisat. Sa to suprotiua ahthname slaune opeta od strane nasira od Vacia scto bi oni kupili i prodali koxe goueghie i biuolitze u gnih se impacia. I ne samo da im na toi strani usimgliu, nego u strane Biograda, i Rumelie, i u strane od Bosne, i od Nouoga Pazara gliudi posila i uaskolik narod receni scto kupuie i prodaua koxe goueghie, u gnih se miescia, i gnima istiem veliku sctettu da su ucinilli, auisasce me. Sato u ti razlogh scto imadu u gnihouiem rukami ahthname i berate i poslie s'mojem moguchiem hattischerifom scto im se dadosce temesuchi po gnima da se ima obsluxiti i moi slauni ferman da im se da, molisce me i moiu milos prosisce. Sato sue gnihoue temesuchie i ahthname momu vsuiscenomu zarstuu poslasce i gnihoui posli po prauoi istini kad se prikasasce na moie stauno pristogtie, gnihoue temesuchie poghledah i uidiech i gnihoue istinite riei posnah. Sato u gnihouiem rukami scto imaiu ahthnamu i ostale temesuchie po gnima da im se ne ima impaciat. Opeta s'mojem moguchiem hattischerifom moia visoka sapouied iside i sapouidich da u oui raslogh prie i sada s'moiem moguchiem hattischerifom scto iside moia slauna sapouied, po gnoi da ima se dielouati. Josctera od starina scto u gnihouiem rukami imaiu ahthnamu staunu i moie moguchie fermane, po gnima da ima se obsluxiti na strani od Budima, i Bosne, i Rumelie. Naroa receni scto kupi i proda koxe goueghie, i biuolize, i ostate targouine, u koje da se ne imasc dat inpanciat nasirima od Vacia, ni jeminima, ni apaltaturima, ni nasirima s'drittom od ghiumruka, ni s'ostaiem obiciainiem drittima. Da dubrouacke targouze ni po iedan nacin ne ima se datti molestati, ni sadieuati. V oui raslogh sada scto ies isiscio moi moguchi hattischerif i oua moia zarska zapouied, po gnima da imasc aiellouati i obstuxiti. Tako da snasc i piemenitomu slamegniu da imasc vierouati.

E' scritto nella custodita residenza di Costantinopoli nel fine della luna gemasil euel, l'anno 1044¹), cio e l'anno dei Turchi.

XI

18-III-1713 год. заповест с. Ахмеда III, сына с. Мехмеда IV управљена херцеговачком санџаку и подручним му кадијама у којој је изложена шарифа и побројани шрговачки аршикли на које се има најлаћиваши шакса у користи војника из Жувањ-Пошока, ш. ј. Думна. Ову шаксу обавезни су да плаћају и дубровачки шрговци кад пролазе кроз Херцеговину.

¹) У другој десетини месеца новембра 1634 године по грегоријанском календару.

У истој фасцикли турских фермана преведених на талијански и наш језик налази се и овај:

Comandamto di sultan Ahmet diretto al pascia di Herzegouina et alli cadi di N. N. dandoli li douuti titoli comincia.

Kad uam prigh'e oua moia slauna i vsuiscena sapouied imate snatti kako tefteri od Xupagn Potok, to ies Dumna, koi se u recenomu sangiakku, ucinisce arsohi u moiu staunu ordiu, kako buduchi gnihou ogiakluk sa kuppit dritte: od kognaa, i voloua, i ouazta, i kosaa, i praszta, i guosdia, i od vune, i od masla, i od drusieh stuari ouesiem prilicniem, koi prohodu u sangiakku od Herzegouine. I cinisce snatti kako gneki sa to plachiti suprotiue se. Sato sa kuppiti te dritte buduchi molilli moi vsuisceni ferman, sa to kad se prighledasce defteri koi su saciuuani u moioi moguchioi hasni, naghie se derechenar kako ie solito, da se usimalo od vola i od kognia koi prohodu u recenomu sangiakku sto penesa, koi suaki penes po iednu iaspru sa biti, a od koxe goueghie i geleppa duanes penesa sa biti suaki penes po iednu iaspru, a od suakoga touarra od koxiza od jagagniaza i koslichia po ossam iaspri, a od suakoga touara od koxe od ouze i od kose po 12 iaspri, a od suakoga touarra ghuosdia, pastrme i duhana po 40 iaspri, i od suakoga touarra od ribbe i od drusie'r takieh stuari po 60 iaspri, i od suakoga touarra opanaka i od drusieh takieh stuari po 32 iaspri, i od suakoga prasha po pet dinara, naghie se registrano kako je solito da se drit usima. Sa to buduchi ucinio ars i telhis rappresento moi vsuisceni in atto veliki defterdar Mehmed (da mu Bogh da velik rasum) sa upisati po derchienaru i registru (kako ie dichiarano) vsuisceni ferman sato po telhisu da se ima eseguisckatti. Isiscla ie moia vsuiscena sapouied, i sapouidich da kad uam prighie oua moia vsuiscena sapouied, da imate po moioi sapouiedi eseguisckatti koia ie sa oui raslogh isiscla, i iosctera da po kreposti od suda imate cinit kuppit dritte scto usapadaiu po defteru i kanonu i po beratu od ogiakluka koga imadu u gnihouiem rukam, buduchi receniem nefferima ogiakluk dritti od recenich stuari, koi prohodu po recenomu sangiakku. I nemojte se cinit suprotiuit ni inadit protiua capitulaa plemenitoga berata i protiua canona i deftera. I sa recenu stvar nemoite cinitti da bude potreba sa poslatti drugu moiu sapouied. Tako da snate i da imate vsuiscenomou slamegnii uierrouati.

Pisano u Drenopogliu na 20 mieseza seffera 1125, to ies na marcia 1713¹⁾.

¹⁾ Још тачније 18 марта 1713 год. по грегор. календару.

* * *

Разврставајући турска документа из Дубровачког архива у С. к. академији, нашао сам поред она четири, писана ћирилским писменима на српском језику, још и ових петнаест комада старих дубровачких превода турских фермана и бујурулдија у истом завоју поред својих оригинала. Само последњи дошао је неким случајем поред једног турског документа с којим нема никакве везе. Судећи по ортографији, језику, па и по хартији на којој су писани ови преводи, иако свакојако нису из истог времена из кога потичу турски оригинали, поуздано су доста стари. Како је наш језик у њима чист говорни језик Дубровчана онога времена, ти преводи, без обзира на њихову садржину, пружају материјал од првокласне важности за историју развитка нашег језика онога времена. Преводиоци су употребили свакодневни, обични говор, не поводећи се за књижевним језиком и не трпећи никакав утицај нити књижевника, нити језика оригинала са кога су преводили. И због тога налазим да ту грађу треба овде објавити. Ни сам предмет о коме се у овим преводима говори није без научног значаја, стога их објављујем у преводу, упоредо са њиховим оригиналима.

Што се тиче самих дубровачких превода, може се рећи да не одговарају у свему оригиналима са којих су превођени. Дубровачки преводиоци, колико се може судити према овим преводима, нису били бог-зна-како добри познаваоци ондашњег званичног турског језика, нити су турска акта преводили од речи до речи, него најчешће, по њихову старом обичају, само по смислу. Али се на томе овде нећу дуже задржавати. О томе ће опширније бити говора на другоме месту.

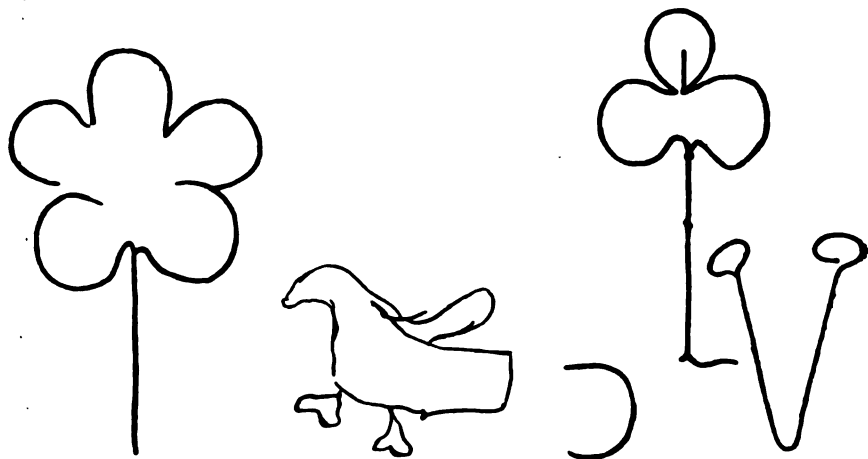
Материјал који се овде први пут објављује долази у обзир у првом реду као језичка грађа, а одмах за тим и као важна грађа за историју односа Дубровачке републике према некадашњеј моћној Отоманској империји.

XII

22-VI-1563 год. зайовеси с. Сулејмана I санџк-бегу херцеговачком и кадији од Новог да Дубровчани могу кажњавати кривце, шурске поданике, у својим градовима по свом закону на основу судских пресуда.

Уз ферман датиран почетком зилкаде хиџр. године 970 (22-VII-1563) нађен је овај стари дубровачки превод написан калиграфски на хартији, кроз

коју, кад се према светлости погледа, види се на једној и другој страни овакви водени жигови:

Поменути ферман заједно са овим старим преводом налазе се у омоту на коме има ова забелешка на талијанском:

Nº 22. — Comado di s. Solimano II adinstanza de ssig^t ambri^t diretto al passa di Herzegovina commanda che i Ragusei possino secondo le leggi loro castigare i delingventi sudditi del G. S. ogni qval volta saranno di permanenza a Ragusa. — Egitra 970, era v. 1563.

Водени жици у харџији на омоту је ш. з. „trei luni“:

Превод тај гласи задржавајући му правопис:

Comandamento di sultan Solimano diretto al sangiakbego di Herzegovina et al cadi di Castel Nouo.

Isabranomu meghiu begouima suietliem, velikomu meghiu principa vsuisceniem, gosparu od gospostua i posctegna, isabranomu s' velikom milosti od kraglia prirasumnoga Bogga, sangiak-begu od Herzegovine, da ti bude sa uasda gospostuo! I slaunomu meghiu cadiam, i sapouiednizima, minieri od kreposti i eloquenze, posctouanomu cadij od Nouoga, da ti bude uechia krepes!

Kada uam ariua visoka i slauna sapouied, da imate snatti kako dubrouackich begoua poklisari na moia Visoka Vrata doghiosce i

ouako prikasasce: kako oni buduchi haraciari po gnihouu sakonu, u gnihouiem kraglieuinam, begoui gnihouu sapouied ispugniuaiuchi, sada od sudita conseruanoga imperia gneki sudditi u gnihoue gradoue otisciausci pribiuaiu. Gneki od gnih, kad bi ucinio koie slo i opacinu, sapouiednik od onega grada uhitio bi ga i po gnihouu sakonu kad ga ie hotio kastigat: „Od uascieh gliudi mi niesmo“, rekuchi inad da su ucinilli. I sa oui posso, u gnihouiem rukami da imadu fetue od suda, auisasce. I biusci molili moiu plemenitu sapouied, sato sapouidieh da kad uam ariua moia plemenita sapouied, da imate uidiet, ako ie kako ie stvar prikasana, u oui posso ono scto prossi sud sueti po gnemu da imate diellouat, po sudu ono scto ie od potrebe da imate ispunit i da imate na miesto stauit. I da ne date nikomu uciniti diello suprotiua suda i fetue. Onega koi ne bi sluscio da ga imate rafrenat. Onega koga ie od potrebe sa ars ucinit, da ga imate upisat i auisati.

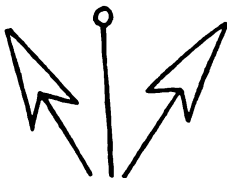
Tako da snate. I poslie kako uidite ouu moiu sapouied, da ie imate potuardit u rukami od Dubrouciana i plemenitomu slamegnu da imate uierouat.

Scritto nella residenza di Constantinopoli su li primi di silkade, l'anno dei Turchi 970¹).

Оригинал овога превода написан је на танкој хартији која је ради бољег чувања позади подлепљена на сасвим танком свиленом платну зелене боје величине 51 × 21 cm. Изнад текста на средини у простору од 10 до 18 cm. нацртан је знак тугре султана Селима II, сина с. Сулејмина I и у њој се назиру речи: *Selim, bin Suleiman han, daima muzafer.*

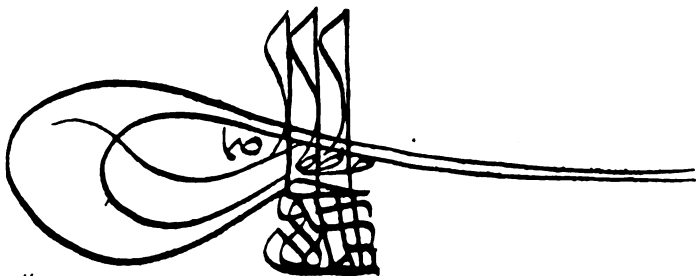
Текст фермана сложен је у 13 реди, дугих, осим последњег, по 15 cm., са размаком међу њима по 2 cm.

Кад се кроз хартију фермана према светлости погледа, с леве стране, види се део воденог жига овакве слике:

На полеђини његовој, при врху с десне стране талијански пише: *Skritto nella residenza di Constantinopoli alli primi di silkade l'anno 970.*

¹) 22-VI-1563 год.

قد تم موافقه الكرامه لغيره في الفقه وهو من الطبعين الذين لا يفرقون بين الدين والسياسة
 قدوة الصفة والخلق صفة الفاضل والخلق مولانا في ضيقه من فضلهم في جميع العلوم والآداب
 قوي ديني بكلمتيك الجليلي ورأيي معلقه على رأيي الجليلي في كل شيء
 لادب ليدبني كنهه وعقله كنهه بكلمتيك عكس ادوارهم من حالنا مالكم خدوا
 رعيا سنة بعض فمناكم بونه واربع من سكن ادوب بعض من عرف وفادري ظهور
 ايدجكم ادوب قطع حاكمي وقد توب ايدجكم سياسة لكم استكم كنه سرك طائفة كونه
 وكلموني وبعثوا ايدجكم كاس وبوباب الفقه سري فمناكم ادوب اولاد من بلد من
 حكم سري طلب ايدجكم في العبد بوجرم كنه سري دارج كونه
 قضيه عرض اولاد من كني ليد بوباب سرك تقصير سري سري سري سري سري
 سري لازم كلمه في ادوار من يد قوس كنه سري سري سري سري سري
 اسلمية سكر من محتاج عرض اولاد ياد من بلد من سري سري سري سري
 بومكي وبي ونيكولاد من ايدجكم من سري طائفة طائفة
 كونه ليد ادوب من الفقه سري سري سري

Ферман у мом преводу гласи :

Прваку међу племеним заповедницима, славној узданици великаша, моћном и поштованом миљенику свезналога Господара, херцеговачком беглер-бегу — нека би му слава трајна била !

Прваку међу кадијама и судијама, мајдану врлина и речишоси, кадији од Новог — нека би му се врлине умножиле !

Кад присје високи царски ферман, нека буде знано :

Поклисари дубровачке властеле дођоше на моју Високу порш, па овако известише : „као харачари у њиховој земљи, по својим законима, судску и управну власт врше њихова властела. Сада у њихов град долазе и ту се наштањују неки поданици, раја исламског царства. Кад неко од њих учини какво злочино дело, судија тога града ухвати га и кад хоће да га за то казни, они се прошиве говорећи : „Ми нисмо ваши грађани“¹⁾, иако је о томе донесена и шеријатска фејсва.

На њихов захтев да им се изда моја свешта одлука, заповедам :

Кад ситине моја свешта заповест, да извидише. Ако ово иштање у истини стоји, као што су они известили, за случајеве где је потребно, нека се поступи како свешти шеријат прописује. Кога треба по шеријату казни, да се казни. Никоме да не допустите да чини поступке противне шеријату и фејсвама његовим.

Оне који не слушају, да намераје на непослушност. Ако су од врсте за које ваља извести, јавиће. Тако да знаје. По увиђају ову ће им царску заповест у руке предавати. Поштујте моје свешти царски белег.

Написано у престоном граду Косџанџинову, у почетку зилкаде, године 970²⁾.

XIII

14-X-1586 год. заповест султана Мураша III санџаку од Валоне и Валоша да левеншама не допусте излазак из присјаништа на наоружаним бродовима, док од мештана, поштених људи, код суда на прошоколу за њих не узму јемство. Исто тако да им издају наредбу да не смеју злостављати ни мучиши, ни робити Дубровчане. Ако тако буду радили, на вешти згодан начин да се ухвати и казне по закону.

Уз оверени препис једног фермана датираног почетком зилкаде 994 год. додат је овај стари превод његов. На полеђини овога превода има кратак извод на талијанском језику који гласи :

¹⁾ Употребљен је израз *taife*.

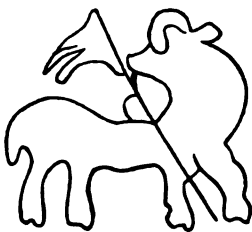
²⁾ 22-VI-1563 год.

№ 121. — *Comandto al sangiacho di Valona et kadlj di Durazo e Valona che non permeteno che le leuente di detti loghi non posono andare con le barche armate per mare prima che non diano la piegiaria che non siano danigiato Ragusei.*

При дну има још и ова напомена:

Comto per Valona, Durazo et altri lochi p..... del armar.... № 33.

Превод је овај стар. То се види и по хартији у којој има, кад се кроз њу погледа према светлости, овај водени жиг:

Тај стари превод дубровачке канцеларије гласи:

Sangiacu od Ualone ij kadijij od Dracia ij od Valos.

Kada primite ouoi moiu zarschu sapouied, imate snati kako pochlisari dubrouacchi dasce na snaie aa na scali od Valone, Dracia ij Valosca niekoi leuente lupesci armaiu fregate, ij fuste, ij brodoue armane, ij takoi armani hode po moru ij, suproh milosti od akname, dana receniem Dubroucanom, pohode puttnih miesta i sela, robehi ij grabehi nih liudi ij imanie nih, takoi da uelika sctetta vcineli im se, tako da vele nih gliudi porobili su, ij takoi ponosili su prodauati recene nih kmete gdie bilo drago leuentami, takoi da velike sctette ij sramote cinili su bes pristanca. Sa toi hotiesce da b-i-m se dopustila moia velika sapouied. Ouakoi da na suieh scalah gdi godier vstie bude armati koi mu drago leuenta fregatu, fustu, brod oruscan da ne imaiu se pustiti na more, donle dokle dadu dobre ij vierne iamze sa sebe od gliudi miesctana dobrieh.

Sapouiedam kada primite ouvi moiu sapouied zarschu, da sui budete v oui posao saiedno stagliaiuih dobro na pamett. Aco bi se hotio koi brod armati cako odsgora se ie rechlo, ij hotehi pohi po moru, v toi aoba ne daite im porinuti se, ni ispustite takei leuente, donle dochle ne dadu iamze dobre od miesctana dobrieh ij da se ima vpisati v libro od sugilatta. Osven togai da im imate naruciti ij sapouiediti da ni na edan nacin ne imaiu robiti, ij inpaciati, ij dosadu dauati receniem Dubroucanom. Ij ako bi hotieli suproh moioi sapouiedi inako vciniti(?) armati brodoue, fregate, fuste, ij takoi da cine sctetu ij robbe gliudi dubrouacche. V toi doba tei lupesce i slocinze nastoiati hiete da ih

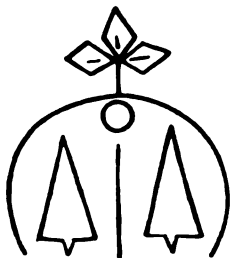
imate v ruche, ij takoi ih hiete castigati da ostali lupesci v nih se ogledaiu. Ij ouomu motu biliegu vierouausci, pokloniti se.

Pisano na parue dni selcade, godisct. 994¹⁾, u miest. Zarigradi.

У врху оригинала пише арап. писменима ху! Он, Бог, боже помози.

Оверен препис овог фермана, писан је на хартији величине 55·6 × 21·4 cm. Текст је сложен у 16 реди, дугих по 15·6 cm., са размаком између редова око 2 cm. На празној маргини, с десне стране, има белешка у два реда по дужини, и у њој се аутентичност текста тврди. Испод белешке ударен је овалан мухур, коме је већи пречник дуг 2 cm., а мањи 1·5 cm.

Кад се кроз хартију погледа према светлости, види се овај водени жиг:

На полеђини са стране написано талијански: *P. Valona, Drac, Les p. Iapregerio.*

На супротној страни скорописно турски написано: *Кад сшигне на месџо ойредељења, нека се по њему посџуи.*

У мом преводу текст овог овереног преписа фермана гласи:

Прваку међу племеништим зайоведницима, узданици славних великаша, моћном и поштованом миљенику свезналога Господа, валонском санџак-бегу — нека би му часџ шрајна била! И славним међу кадијама и судијама, врелу врлина и речитосџи, кадијама: Валоне, Леша и Драча — нека би им се врлине умножиле! Кад вам овај високи царски ферман дође, нека вам знано буде да су дубровачки поклисари пред мој високи пресџо подасџрли следећи извешџај: неке чеџе левенаџа из присџанишџа: Валоне, Драча и Леша излазе на ључину мора на наоружаним фрегатама. Прошивно моме царском уговору, долазе и нападају на дубровачка села. Не само шџо шамо љлене благо, сџвари и чине шџеџу, него су много народа заробили, ља робље возе иде хође и љродају га, и не пресџају да чине свакојаки зулум и да досађују. И пошџо су ме молили да издам царску зайовесџ да се не доџусџи чеџама левенаџа на наоружаним фрегатама да из љоменуџиш љрисџанишџа излазе на море, док им се не узму љемџи од мешџана, љоседника некреџног имања, шџо зайоведам:

¹⁾ тј. 14-X-1586 по грегор. календару.

Кад стигне моја свешта зајовесѣ, лично ћеше на ово њишање обрађиши њажњу и видеши. Левенѣским чешама које желе да се ошисну на море на оружаним фрегашама и фусшама, нећеше даши одобрење за излазак, догод им прошоколарно код суда не узмеше јемце од људи мешана који имају имање. У исто време ћеше издаши оштре и енергичне наредбе да не иду и дубровачкој раји не досађују. Ако левенѣске чеше не буду послушале ојоме, него на наоружаним фрегашама, противно царском уговору, буду уидале у дубровачка села да их љачкају и народ одводе у ројство, смуљивце ше врше на подесан начин ћеше ухваиши и којим било љушем и начином ћеше им дохакаи, шако да послужи за пример осталим смуљивцима. Тако да знаше. Свешти ми белег да пошћујеше.

Написа се у јочешку месеца зилкаде, године 994¹⁾, у богом шћићеном ми прешоном граду Косћаниноу.

С десне стране, на празној маргини, по дужини има ова потврда преписа:

Верно своје оригиналу коме се ваља покориши у свему од речи до речи; преписао убоги Абд-ул-лах, кадија победоносне војске покрајине Румелије. Опрости му, боже!

Мухур ○ Садржина мухура гласи: „Господе, створишелеу мој! Кад се буду на сѣрашном суду прегледали рачуни, на мом листу не уиши грехова мојих“. Остало се није могло прочитати.

XIV

20-VII-1588 год. зајовесѣ с. Мураша III босанском беглер-бегу, санџацима и кадијама у босанском вилајету да се Дубровчани не злостављају и не чине одговорним због ујада сењских ускока у херцеговачки санџак.

Уз један ферман, датиран крајем месеца шабана 996 хидр. године, налази се његов стари превод. И превод и ферман су завијени у хартију на којој има ова забелешка на талијанском језику:

Comito di sultan Murat diretto al pasca di Bosna et al sangiaccho di herzegovina che debeno remediare totalmte li gridi che si fano contra li Rag-i per la venuta deli schochi per loro non sono colpevoli del 996. — № 522.

На истом омоту изнутра опет има ова белешка:

1585 Chuchiumo con dua sureti in materia di uschochi che non si debbia creder contra Ragusei cosa aliqua chauato da s. Stefano Dragoie di Zerua et s. Marjno Paulo di Saracha ambascadori, et fu posto in sigilato dal cadi in Saraveo di 1590 ad di 27 di octt(?). Co due copie del registro.

Cavato dello scarselo di № 3.

¹⁾ 14-X-1586 год. по грегор. календару.

Кад се кроз његов омот погледа према светлости, види се водени жиг као слика овде на левој страни.

Дубровачки превод овог фермана писан је на доста танкој и неглачаној хартији. Писан је мастилом које је на више места хартију прогризло. Кад се према светлости погледа кроз хартију у њој се види водени жиг као слика овде на десној страни.

Тај превод гласи:

Istomacegnie od chukuma scto pisce sulltan Murat pasci oa Bosne i sangakatom siuiem koi siu pod Bosnom i kadiami. —

A po tom cherezegouski sangak Mechmet beg, da mu bog usmnosci giospostiuo (wako!), i takoger od Neuesignia kadia, i od Neretue od skalla nasir Sinan causc, da im bog usmnosci gospostiuo (wako!) na moiu sllaunu Portu knige poslasce gouoreki: od Segnia naime nepriatel'skoga grada, koj dochode neuiernizi uskozi u dubrouazkoi darscaui, u Peglescciu naime, u toi scupi knesia ko-i-e Baro naime uilastellina uchitisce i sarobisce, i posllie ga siu na odkupe da'lli i minosc od aspri uselli mu siu. I posllie ga pustisce. I takoger polak Stanogia naime gneka sella poscegosce, i sella od Triepna gludima siue scto siu imalli pratesci usesce i ~~porobisce~~, i tako robeki ich dubrouazki kmeti poglauizam od semgle na glas dadosce, da oni dadiu na glas prauouierniech gradouima, dasdarima i kechaima, da dogiu sc gnich sodatima i prispriu. I tu prispiesce i od receniech sella gludima scto im siu uselli billi pratesci receniem uskozima nepriateglima is rucha usesce i sueger scto siu gneka sela robili prie i pritiskouaualli nasciem raietima. I kada bi dosegli robiti, gouorili siu da dubrouazke gospode sc gnich dogouorem siu cinili. Tako siu gneki dalli na snagne bili sa coiu stiuar od uiri-edniech od semgle o-T-uraka, i od gradoua dasdara, i od ostalliech tefti-sc-mo cinili da se informamo. I tako teftisc cineki rekosce da od

mletazke gospode ie. Ta riec iftira ie od gnich isiscgla. A u suaku stiuar prau i siu characari i prauu slusbu cine. Tako siuedoze i siue-docafsi ar-s-iu ucinili sa ziek toga da na dubrouazkoi gospodi nigida sa ziek uskoka ne ima se uierouati ko bi pagnko ni snagne da im ne ima nitko fastidie uciniti. Sascto oni podpuno prauu slusbu cineki da im nitcho ne ima impacati sapouigech i sapovidam u ouomu momu slaunomu chukumu kada tamo doge: u ouu stiuar siuaki od uas da stauite siuaku pomgniu, kako nam ste dalli na snagne da dubrouazkoij gospodij sa ziek uskoka nepriateglia niedan od gludi nikako ni po iedan nacin da im fastidia ne date uciniti, sascto (две речи прецртане, али их мастило тако нагризло да се не могу прочитати) na moiu siuietlu Portu od starina prauu sllusbu cine, i oni tako cineki, i oni si mirom stoieki, tako ui pod uascom sapouiedi i ullasti scto ie od semgle, i od kmeta, i od siromacha da ich ui ugledate i ciuuate. Uskozi kada ustiebudiu i gnich bude mis sa doki i robiti, ui u to doba pomoste, i date siuaku koiu moscete pomok, i ne date robiti, ni slo ciniti, i siuaku pomgniu staui nastoiagne tiuoiem stauifsci pamet si tiuoie strane da se scteta ne cini. I oui receni poso ies potrebno da siuaku pomgniu i diligenziu stauisc, da ciuuasc pod ullasti tiuoiom siue scto ies, da se ni edna scteta ne ucini. Tako da snate. I ouomu biglegiu momu uieru kete dati.

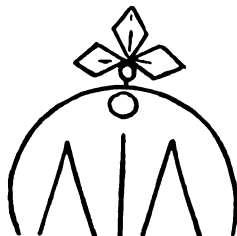
Pisano mieseza 25 scabana, godiscta 996¹).

Мало ниже стоји још написано:

Per materia di skoki.

Оригинал овог „istomasegna“, овај ферман, написан је на хартији, величине 56 × 20,5 cm. Осим знака царске тугре који се налази на средини између 16 и 25 cm. од врха, сам текст фермана исписан је у 27 реди, сваки дуг 14,5 cm. и захвата у дужини 30 cm. простора.

Кад се кроз хартију према светлости погледа, види се само један део воденог жига који је, чини се, исти као онај под бр. XIII.

Сасвим при врху има реч *хуве* „боже помози“. У тугри се може прочитати: Мурад, син Селима хана, вазда победник. То је белег с. Мурата III, сина с. Селима II.

¹) 20-VII-1588.

Ферман у мом преводу гласи:

Благородном заповеднику над заповедницима, славном великашу над великашима, моћном и поштованом, часном господину, надареном милошћу Господара свезналог, босанском беглер-бегу — нека би му срећа шрајна била!

И племенићим и славним војводама, узданицама славних велможа, велесрећним и поштованим, избраницима надареним од Господа помоћника, санџак-беговима у области Босне — нека би им слава шрајна била!

И славним кадијама и судијама, врелима врлинâ и речишости, кадијама у поменућим санџацима — нека им се врлине умноже!

Кад вам ситине високи царски ферман, знано нека вам буде: Херцеговачки санџак-бег Мехмед — нека би му част шрајна била!

И невесињски кадија — нека му се врлине умноже!

И Синан чауш, назир скале нерешљанске — нека му се вредности увећа! послали су моме узвишеном престољу писмо.

Невернички ускоци, изашавши из непријатељског града по имену Сењ¹⁾, дошли су, и у жупи Перласич²⁾, која припада Дубровнику, ухватили су кнеза ње жује по имену Бара, власћелина, и заробивши га уценили су га. Пустили су га њек пошто су му узели небројене ђаре. У близини села званог Слано³⁾ поћалили су нека села, и пошто су кметове села званог Трепње⁴⁾ оћљачкали и узели им све што су имали и нанели голему шћешу. Дубровачко сћановништво извешћило је земаљске чуваре јавне безбедности. Диздар града Сед-и-Ислам и његов помоћник на глас сћиглоше са војницима, ње из руку поменућих проклећих ускока оћеше оно што они беху од жићеља поменућог села оћљачкали. На извешћјај и досћаве неких лица да се сћално нека села наћдају и њихово сћановништво поћјајно ћљачка и шћешу у сћоразуму са дубровачком власћелом, прибављена су обавешћења о шоме предмету од веродосћојних муслимана, од диздара града Сед-и-Ислама и оћталих поћраничних домобранаца. Тим извиђањем се ућврдило да је шо сћлешка и клевеша која поћиче од млешачке

¹⁾ Може се читати и *Синь*, пошто је тур. написано без вокала.

²⁾ Пељешац.

³⁾ Тур. написано *Islana*.

⁴⁾ Може се како је тур. написано читати и *Триње*, а дубровачки преводилац иако је, као што се напред може видети, ово село записао у облику *Trierap*, тиче се без сваке сумње садањег *Триња*.

власћеле. Добивши извештај да су сви посведочили како су они прави и у сваком погледу исправни моји харачари, с тога од сад убудуће нико не сме Дубровчанима да чини досаду под изговором: „дубровачка власћела је у договору са неверничким ускоцима“.

У смислу њихове пошуне верности и исправности наређујем да се они оставе на миру и заповедам:

Кад ова моја свешта заповест ситине, сваки од вас ће лично настати да никоме од одметника, као што је изложено, изоварајући се на неверничке ускоке, не допустите ни под каквим изговором да дубровачкој власћели чине непријатности и досаду. Следствено њиховој оданости од ситарина према моме срећном престољу, догод су исправни и прави, нека буду на миру. Рају и нерају¹⁾ у подручним вам земљама и покрајинама да чувате и пазите. Беду од неверничких ускока и других подлих и злих неверника, њихове смуће и непријатељства да одбијете и отклоните. Ни часа да не часите, да уложите све своје силе и да чините све што можете, да народу у пуном смислу даите заштити и да га чувате. Предмет о коме је овде реч сада у важне послове. Добро да обратите пажњу. Заштита и безбедност земље јесте важан државни посао. Посарајте се да се на послу покажете. Тако да знате. Моме свештом знаку поклоните веру.

Написа се крајем месеца шабана, године 996²⁾), у престоном, богом штићеном граду Косћаниноу.

На полеђини при врху написано:

Босанском белер-беу и беговима и кадијама у провинцији Босне.

XV

16-VIII-1595 год. заповест с. Мехмеда III херцеговачком санџак-беу и кадијама у његову санџаку да емини и амили не могу шражити од Дубровчана да плаћају таксе које раја плаћа.

Поред фермана који је датиран почетком месеца зелхиџа хиџр. год. 1003, налази се стари дубровачки превод. И ферман и превод завијени су у хартију на чијој спољној страни има ова забелешка на талијанском језику:

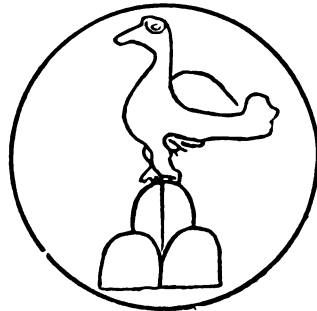
Comanto di sultan Mehmet del 1003, e di Osman 1027, e di Murat 1032 che quelli i qualli uengono ad abitar in Raga e n. sono rajj scritti in tefter e sono di porta rag. n. si dimanda da tali charac ne altri angaridij. — № 2.

¹⁾ *beraja* слободан, који није потхарачен, који није раја.

²⁾ 25-VII-1588 год. рачунајући по грегор. календару.

На овом омоту према светлости види се водени жиг као лева слика овде.

На хартији на којој је исписан превод најстаријег фермана из ове групе од три фермана такође се види водени жиг као овде десна слика.

На полеђини тог превода има ова кратка забелешка на талијанском:

+ *Comandto che li sudditi del gran sigre uenendo ad habitare a Ragusa non siano pui tenuti all karaggi e altri angaridij.*

Тај дубровачки превод фермана гласи:

Istomacegne od chukuma scto pisce sulltan Mechmet od Cherezougine sangak begiu i pod sagakatom koi se nachode kadiami.

A potom na moi oi slaunoi Porti koi siu dubrouazke gospode poklisari dogiosce gouoreki: u gradu Dubrounikiu unutra s targouine od targouaza koi dogiu sa stanziati, iemini i amili gouore: „ui ste raie“, koi e suprotiua defteru i sakonu impacaiu im i resim od raieta isctu koi e im sullum cine. Tako dasce na snagne.

Receni targouzi ako od moie semgle od kmeta niesiu, i ako nie upisan sa raiu, i da nie raia, nego ie dubrouzanin, suprotiua defteru, i kanunu, i suprotiua achnami zarstiua mogia, nitcho da im fastidie ne date uciniti.

Pokoini diedi sulltan Sulliman chan, da mu Bog duscu prosiui-et'i, u gnegouo doba dana im ie sapouied bila. Posllie sa pokoinoga dieč'a sultan Sellima chana, i oza moga, da im Bog prosuietli grobie gnich, renouali im siu bili. Sada opeta iskasce i molisce da im se renoua. Sapouiedam kakono im ie od starina dani bili chukumi, vo gnich da imate uierouati. Da suprotiua achnami na ti nacin od targouaza resima od raia ko bi isko, da im ne date iskati. I receniem da im ni ednoga fastidia ni sapreke ne date uciniti. Tako da snate, i pro-

legafsci oui moi slauni chukum, opeta ga u ruke im kete dati. I ouomu motu biglegiu uieru kete dati. Pisano mieseza 10 silchigeta, godiscta 1003¹⁾.

Изворник овога старог превода је ферман написан на хартији с лица углачаној, величине 56,4 × 21,9 см. Текст фермана почиње на 27 см. дужине, а завршава се на 53 см. Сложен је у 15 реди од по 16 см. дужине, осим последњег. Кад се према светлости кроз хартију погледа, види се део воденог жига сличан ономе у ферману под бр. XIII.

Одмах при врху написано је: *hi* боже помози. Изнад текста нацртана је царска тугра у којој се називу имена: *Mehmed bin Murad han — daima tuzafer!* Заправо то је белег с. Мехмеда III, сина с. Мурата III.

У мом преводу ферман гласи:

Прваку племенићих зајоведника, узданици гласовићих великаша, моћном и поштованом миљенику, обдареном од свезналог Господара, херцеговачком санџак-бегу — нека би му слава шрајна била!

И славним кадијама и судијама, мајданима врлина и речишости, кадијама што су по херцеговачком санџаку — нека би им се врлине умножиле!

Кад вам стишине високи царски ферман, нека вам буде знано, да су поклисари дубровачке властеле, насћанени у срећној ми престојници, долазили и раније ме известили да емини и амали, противно закону и без обзира на књиге, досађују и муче људе шрговачког и привредног реда који су из самог дубровачког града, а који дођу и насћане се говорећи им: „ви сће раја“ и шраже им рајешинску шаксу²⁾.

Споменути људи шрговачког и привредног реда, ако нису раја из исламског царства и ако нико од њих није уписан као раја и рајешински син, ако је Дубровчанин, да забранише свима онима који их, у сујрошности са законом и књигама и противно царском уговору, злосћављају. И као што им је за свога времена блаженопокојни мој прадед султан Сулејман хан — Боги нека му гроб осветли! — издао царску зајовест, и као што су је за шим, за владе блаженопокојног ми деда султана Селима хана и мога оца, господара — покој им души и чисти им земља била! — обновили, исто тако су ме они и сад замолили да им шај ферман обновим; стога сам издао наређење да се у шоме пошћану поштуја у смислу раније издаћих им свейих наређења. Противно шим зајовестима

¹⁾ 16 августа 1595 по грегор. календару.

²⁾ Употребљен израз: *rest-i-reijet*.

вршће. Да не допуститиш да се именовани злостављају због тога и на тај начин.

Тако да знаш. По увиђају, ову ћеш и м моју свешу заповест у руке предаши. Свешом ми белегу да верујеш.

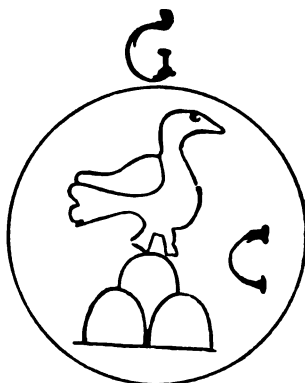
Написано у престоном, богом чуваном Косџанџиновом граду, почетком месеца свеш зилхиџе, године 1003¹⁾ од бекства најљепенишијег пророка, кога по здрављамо.

На полеђини написано: виђено је.

XVI

29-VI-1604 год. заповест с. Ахмеда I, сина с. Мехмеда III, управљена на адресу кнеза дубровачког којом се заповеда да се на скали у Дубровнику кабао соли продаје по 55 асџри, од које суме $\frac{1}{3}$ да се узима за државу, а $\frac{2}{3}$ да припадну сојсџвенику соли.

У једном омоту уз ферман писан турски, издан у логору Кури Чешме почет. месеца сефера, год. 1013, налази се и његов стари дубровачки превод, писан на хартији, кроз коју кад се погледа, види се овакав водени жиг:

Тај стари превод гласи:

Comant zara sultan Achmeta indrizana nascoi prisvietloi gospodi.

Cada vam prigikie slavna mi zarska sapovied, imate snati er bremena minutiech od slavne mi chasne tetferdar Achmet bivsci od kadia muchurleisan tetfer poslao govoreki da so koia se prodaje na skali dubrovackoi bivsci po bascu zienu i targovzi sctetuiuki pretorlo se ie da se ni dochodi ni pochodi i da ie scteta blagu slavnoga zarstoua. Kada mi na privisoku Portu ars ucinisce da ich im slavnu sapovied da na recienoi skali so koia uskuri da se prodava svaki kabo po peset i pet as(pri) od koie treki dio da se usima u slavnu

¹⁾ 7-VIII-1595 год. по грегор. календару.

chasnu a dva diela da usima gospodar od soli. I sada gospoda od recienoga grada bivsci na recienу skalу vele soli dodali, da bude kako ie od prie bilo, bivsci moleki mi dali na snagnie poctovani i svake ciasti dostoini Mehmet aga. Kad bude priki bivsci gospoda od reciene skale u brieme od skorcitie so doneli da se ne bi potesckalo. Sa to na nacin kako ie i prie bilo da se ima treki dio u slavno blago usimati a dva diela da usima gospodar od soli ne ucinivsci nigda ni ednu stvar koia bi usroкова'a da targovzi ne budu dohoditi ni pocho-diti kako im ie slavno emre dato bilo sa bremena pokoinoga mi oza. Kad mi dasce na snagnie i molisce sada da im bude renovano, sa to sapoviedach da imate oblusciti slavnu sapovied koia im ie kros ovi poso bremena minutiech data ne ucinivsci nigda gnosi protivno ni iedno stvar.

Tako da snate i slavnomu biglegu imate se dostoino pok'oniti. Pisana na parvi mieseza sefera, na lieta tisukiu i trinaiesi'). Sapoviedano u Kuri Ciescmi.

Оригинал овог документа написан је на доста грубој хартији и сасвим мало углачаој с лица, величине 55,7 × 15 cm. На средини у врху написана је реч *hуve*. У средини, изнад текста фермана, у висини између 17 и 27 cm. нацртана је тугра султана Ахмеда I, сина с. Мехмеда III, у којој се назиру речи: *Ahmed bin Mehmed han, daima muzafer*. Текст фермана исписан је у 14 редова дугих по 15 cm. са размаком међу редовима нешто јаче од 1,5 cm. Кад се кроз хартију према светлости погледа с леве стране, у оном празном делу, с краја, назире се помало овај део воденог жига:

У мом преводу овај ферман гласи:

Прваку међу заповедницима народа хришћанског, узданици ђлемића хришћанских, дубровачком кнезу — нека би му се живош окончао на добар начин!

Кад стигне високи царски ферман, нека буде знано.

Кад ми је недавно на моја враћа среће дефшердар ценшралне царске благајне Ахмед — нека би му господство било трајно! — уз зајечађене спискове исказа доставио извештај, видело се да шрговци шрпе штешу због шогашто су шрошкови око производње

¹⁾ 29-VI-1604 год. по грегор. календару.

²⁾ Употребљена реч: *taifet-il-naşraniije*.

Пошћо је издаша свеша зајовесћ да се на поменушој скали сваки уобичајени кабао соли продаје по 55 асѝри, од које суме $\frac{1}{8}$ да узима држава, а $\frac{2}{8}$ власник соли; сада су на поменушу скалу власћела поменушој града добили много соли, па су молили да ошћане шако како је пре било.

Кад је сћигао први међу њему равним и његовим друговима. Мехмед ага — нека би му се вредносћ увећала! — власћела поменуше скале довезла су досћа соли и у довољној количини. Више се у шоме не шрпи оскудица. По ранијој пракси $\frac{1}{8}$ иде у корисћ државе, а $\frac{2}{8}$ прима власник соли.

Убудуће нишћа да не предузимаше шћо би могло да омећа шћрговачки промеш. Извешћен да им је у шом смислу издаша свеша зајовесћ од сћране мога блаженоушокојеног оца, сулћана — лака му и чисћа земља била!

Сад су ме молили да шу наредбу обновим. Сћога зајоведам : у овом пишћању нека се пошћуја у смислу раније издашој им свешој фермана. Прошћивно гласу свешће царске зајовесћи убудуће нека се нишћа не чини.

Тако да знашће. Свешћоме белегу поковајшће се.

Написано у сћану Кури Чешме, у почесћку месеца победоносног сефера, године 1013¹⁾.

XVII

26-IX-1604 год. наређење с. Ахмеда I, сина с. Мехмеда III управљено кнезу дубровачком да ошћане цена соли на шћру у Дубровнику како је раније одлучено: 55 асѝри мерац, од које суме $\frac{1}{3}$ да иде у државну благајну, а $\frac{2}{3}$ да припадну власницима соли.

Уз један ферман са датумом 2 џемази-ел-ула, године 1013, налази се овај стари превод написан на хартији, кроз коју, кад се погледа према светлости, види се овај водени жиг:

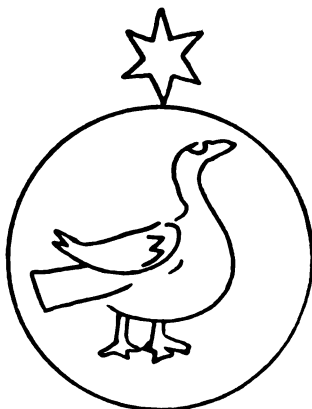

¹⁾ 29-VI-1604 по грегор. календару.

Ферман заједно са овим преводом налази се у омоту на коме талијански пише:

Comto di sultan Achmet che si venda il sale ad asp. 55 il moggio. — № 8.

Кад се кроз омот погледа према светлости, види се овај водени жиг:

Сам превод гласи:

Coman' zara sultan Achmeta indrizan beglerbegu od Bosne i tefteraaruu od Bosne.

Cada vam prigkie slavna mi zarska sapovied, imate snati: U Bosni pokrai mora koia se obiciaila so prodavati bivscioi spenze i bastascia po tri, i po cietiri, i po pet asp., dohodilo ie vele soli scto ie usrokovalo da se prodava po bascu zienu. Po tom toga bivsci grosc i zekin skocio i bivsci u semgli glad sliedio, reciena ie so krescila i bastascia bivsci vekie od 20 asp. ne kontinua so na skalah kako ie od starina bilo, i tako ie scteta b'agu zarevu i skorcitia s'iedi u semgli i targovtzi imavsci sctetu is nepriateglskih semaglia i is Dubrovnika so ne dohodi, s koiom stvari na suaki nacin sliedi scteta. Sa to ako se soli meta stavi kako mosce podnieti i bude isiti slavna sapovied, dok ie soli sadovogлно, i biti kie koris i blagu slavnu i sieromasci, samo da se bude svaki kabo po peset i pet asp. narak oliti meta uciniti, i od tega da se bude treki dio u slavnu hasnu usimati a dva diela da budu onega cieгова ie so. Tako svi kolitzi, mali i velizi, bogati i ubosi, i sva semglia bivsci svoiom dobrom vogliom primili, dali su kadie od semglie arse i surete od sigilata, da kada budu dubrovscka gospoda i gnih targovtzi, na nacin kako se od sgora sdarsci na dubrovackieh skalah sadovogлно soli montegnati da se ima prodavati kako se ie meta odredila i da bi slavna sapovied isiscla bivsci minuti bosanski beglerbeg i tefterdar ars uciniti na tisukiu i cieteri rebiul evela sedmi dan. Kada mi ars ucinisce, ucinih

slavnu sapovied: da im bude kako odsgara, a da budu gospoda od recienoga grada na recienih skalah na obiciaino dosta i sadovoglnu soli montegnati. I so koia dogkie da ie imaiu svaki spud po peset i pet asp. prodavati, i da se ima treki dio u begluk usimati, a dva diela da usima gospodar od soli. Sato da imate obslusciti ono scto ke biti korisno slavnomu mi blagu i puku od slavnih mi miesta bivsci im na tisukiu i cietiri rebiul evela na deset slavno emre dato. A sada bivsci mi slavno usvisciegnie sliedielo, donesosce to emre i nastoiasce da im bude renovano. Sato sapoviedah da budete obslusciti scto se sdarsci u recienoi sapoviedi. Tako da snate i slavnoi se sapoviedi imate pokloniti.

Pisana na dva gumasil evela, na lieta tisukiu i trinaies¹⁾. Data u Zarigradu.

Изворник овога превода је ферман написан на хартији простој, мало углачаној, величине 55 × 21 см. При врху је неко одрезао комад исписане хартије, величине 4·5 × 12·5 см. У овој групи дубровачких докумената донесених из Беча има много таквих примерака са изреском. Биће да је на том делу документа био ударен печат, нумера или каква друга забелешка бечких архива, па је уклоњена пре но што су ова документа нама повраћена. У висини између 16·5 и 25·5 см., изнад текста фермана, нашарана је тугра султана Ахмеда I, сина с. Мехмеда III у којој се назиру ове речи: *Ahmed bin Mechmed han, daima muzafer.*

Текст фермана сложен је у 21 ред у простору 22 × 16 см. Сваки је ред дуг по прилици 15 см.

У мом преводу он гласи:

Зайоведнику над зайоведницима, славном великашу над великашима, моћном и поштованом, часном и велелејном, од узвишенога Господара обдареном босанском санџак-бегу — нека би му срећа шрајна била!

И прваку међу срећним и способним, својим добрим шрудом великом скуљачу блага са свих сшрана и сшарешини ризница, миљенику Господара свега блага, босанском дефштердару — нека би му висосш била шрајна!

Кад вам присје високи царски ферман, нека вам буде знано. Кад је шрошак и надница за сô која се продавала на морској обали у босанском вилајешу износили по шпри, и чешири, и пеш асџири, соли је дозвољено в довољној количини, па је с шого продавана по ниској цени. После су грош и дукаш скочили, а и глад је у земљи настала, ше су због шого и шрошкови за добијање

¹⁾ т. ј. 27-IX-1604 по грегор. календару

соли повећани. Надница за вађење соли скочила је преко 20 аспри. На присјаништима више нема соли, како је од старина био обичај. Због тога на шргове (скала) со није доношена како је био обичај од старина.

Та околност није причињавала велику штету само државној каси, него је због тога народ из те покрајине шрго оскудицу, а од тога су имали штету и шрговци.

И за то што со није довозена ниш из иностранства¹⁾ ниш из Дубровника, шрела се у сваком погледу штеља. Међуштим увидело се да би со била у довољној мери довозена, ако би се ферманом повећала цена, што би много корисније било и за државну касу а и за сиротињу. За то ми је предложено да се мезура соли продаје по 55 аспри, од које би се суме $\frac{1}{8}$ узимала за државну блајну, а $\frac{2}{8}$ би припадале власнику соли.

Такво би решење задовољило како имућне тако и сиротињу и остало становништво области.

У том смислу и кадије из покрајине су издале преписе прошокола. И тако су при измењеним приликама и на изложени начин шрговци дубровачке властеле на дубровачке шргове (скала) доштерали довољну количину соли, па су ме молили да у том смислу издам свету царску заповест.

Раније, на предлог босанског беглер-бега и дефтердара, поднесеног 7 реби-ул-евела 1004²⁾ године, у смислу како је изложено, издаш је био ферман, и властела поменутог града на поменуће шргове (скала) довозила је довољне количине соли. Довожену со продавали су по 55 аспри мезуру. Трећина од тога убирана је у корист државне касе, а $\frac{2}{8}$ су припадале власнику соли.

Послушаћеш уопште како је корисно за моју царску ризницу и за становнике исламског царства.

10 дана месеца реби-ул-евела, године 1004, издаша је света заповест.

Сада, поводом мога слушања на прешто, шу заповест ми поднесе и на њихов захтев да је обновим, заповедих: послушаћете у смислу поменутог фермана. Тако да знаће. У свети белег верујте.

Написано 2 дана месеца цемази-ел-евела, године 1013³⁾, у богом штељеном ми прештоном граду Косћанишинову.

1) Употребљен израз *harb* непријатељска земља.

2) 10-XI-1595 год. по грег. календару.

3) 26-IX-1604 год. по грег. календару.

На полеђини, при дну је написан још једанпут дан, месец и година издања овог фермана. Испод тога има три потписа у облику парафа који се нису могли прочитати, а од којих у једном као да се назире: *el fakir Ahmed*.

XVIII

17-I-1627 год. заповесѣ с. Мураѣа IV уѣрављена из Цариграда на беглер-бегѣ од Босне, кадију, диздару, кайѣшанима и осталим агама од Габеле да се убудуѣе доѣусѣи дубровачким шѣтовцима на скали од Габеле да продају народу со одређеним каблом не мереѣи на канѣѣру.

Уз ферман издат 29 дана месеца реби-ула-хара 1036 хиѣр. године налази се стари превод на хартији кроз коју, кад се погледа, види се исти водени жиг као онај под бр. XVI. Превод се овај налази у завоју на коме има ова белешка:

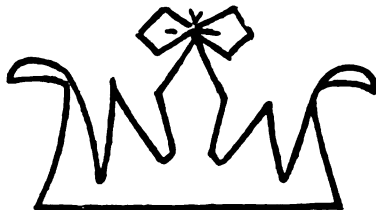
№ 38 — Comand^{to} deli G. S. sultan Murat che li sali a Narente si debbe vendere a misura e non a peso.

Сам превод гласи:

Comand^t zara sultan Murata indrizan begler begu od Bosne, i kadii od Gabele, i disdarom od Gabele, i capetanom, i ostaliem agami. Cada vam prigkie slavna mi zarska sapovied, imate snati er poklisari dubrovacki sada na slavnu mi Portu ciovieka i ars poslasce govoreki: er od kada ie ova semglia primglena dosada dubrovacka gospoda slavnoi Porti temeglitie^m nacinom priasan sdarsce. Posle, koi nas sapadaiu, cinimo i na niedan nacin ne pomankavsci u nascoi slusbi. I bivsci od starina dosada mierili so s mierom koia ie napose ucigniena na skali od Gabele, koia ie Gabela blisu nasce darscave iedan dan choda. I tako na dan toliko tisukia ~~abala~~ prodavaiuki se sieromasci so kupuiuki i odchodeki. Koliko se proda, dva diela nami, a treki dio u begluk se usimasce po obiciai. Ali sada, suprok kanunu i obiciai da se ima na cantaru mieriti, na gneki nacin bivsci emre iseli, i od kontovna sieromasi i raia kada pogiu soli cupiti toliko dana stentaiu, i ne mogu soli useti, i tolike spenze trate od gnich kavedala sa sebe i sa kogne gnich. I isvan scto ie sieromachom sulum, blagu slavnomu sliedi scteta. Sato da se ima obslusciti po kanunu staromu i po obiciai, i da se ne ima tvar-doglaviti nigda suprok obiciai i kanunu, i da ne dopustite da suprok tomu niko ne bude se suprotiviti, slavnu sapovied moleki pitasce. Sato da se ima obslusciti kako ie obiciai po staromu adetu i kanunu, ucinich slavnu sapovied s koiom sapoviedach, kada vam prigkie da ie imate obslusciti nastoieki svoiom personom sa vidieti, ako ie stvar sa istigu kako se odsgora sdarsci, tada suprok kanunu staromu i suprok obiciai, na taki nacin i recieniem Dubrovcianom i ostaloⁱ rai da sliedi nikakov sulum na niedan nacin nie mi slavna liscenzia. Na ti nacin ima im se

sabraniti i saprietiti i kako se odsgora sdarsci na recienoi skali. Kada budu doki sa so useti, raia i ostali, da im se ima so davati i mieriti na obiciaino soniem kablom ko-i-e odregkien. I da nigda ne dopustite suprok staroii obiciiai da mogu rieti: „kantarom kiemo mieriti“ ni raiu ni nikoga inoga da taziem stvarmi mogu dodievati, ni dosadievati, ni dosade dati. Sa to kie svaki od vas pogniu (šako!) staviti, ako nie suprok gnoi poslie koje emre isisclo, da se imate unapriedu gniom vladati. Sa to da ne sliedi ni edna stvar suprok obiciiai i kanu(nu) staromu i slavnomu emru, tako da ne sliedi ni blagu slavnomu scteta ni magnie. Rai suprok sudu da ne sliedi sulum. Tako da snate. I kada prolegate ovu slavnu sapovied, opeta im ie u ruke vratite i slavnomu se biglegu poklonite. Pisan na dvadesti i devet mieseza rebi-ul-achira, na lieta tisukiu tridesti i scest¹). Data u Zarigradu.

Оригинал овога фермана написан је на хартији величине 55·4 × 20·5 cm. Између 18 и 27 cm. налази се нашаран знак царске тугре, у којој се назиру речи: *Мурад син Ахмеда хана, вазда победоносан!* То је белег султана Мурата IV, сина султана Ахмеда I. Текст фермана сложен је у 24 реда, дуга по 15 cm. Кад се кроз хартију његову погледа према светлости, с леве стране, види се само овај део воденог жига:

У мом преводу ферман гласи:

Племенишом зајоведнику над зајоведницима, славном великашу над великашима, моћном и поштованом, часном госпoдину, миљенику највишега Господара, босанском беглер-бегу — нека би му срећа шрајна била!

И прваку међу кадијама и судијама, мајдану врлина и речишости, госпoдину кадији од Габеле — нека би му се врлине умножиле!

И поносима међу себи равнима и друговима, диздару, кайешану и осталим агама од шврђаве Габеле — нека би им се вредности увећала!

Кад вам приспе високи, царски ферман, нека вам буде знано да су ми сада дубровачки поклисари послали на моја враћа среће човека са прештавком следеће садржине:

Ми смо још од кад су султани први пут почели освајајући земље па све до овога часа, дубровачка власиела, са царством још у колевци, живели у непоколебљивом и највећем пријатељству.

¹) 17-I-1627.

Обавезе које смо на себе примили сваке године смо илаћали. И тако, не огрешивши се о своје дужности ни на који начин, ми смо на скали Габели, која се налази један дан хода далеко од наше земље, од сћарина па све до овога часа, мерили со одређеном мером. Више хиљада сиротиње се шу за дан снабдевало сољу и враћало се. На поменутој скали од убраних сума два дела узимали су наши, а један део је предаван државној каси. Сад међушим показују неко наређење добијено на неки начин, по коме се со мора мерити кантаром, иако је тај начин противан пракси и сћаринским прописима.

Због тога, кад дође из околине раја, нераја, као и остала сиротиња да кући со, мора данима да чека због немогућности да со добије. Читав кайишал им није доста за издржавање њихово и њихове стоке. То је голема штета не само за сиротињу, него се шиме наноси велика штета и државној каси, што је за жаљење. Због свега тога молимо одобрење да се ради онако како је од сћарина било и како се досада практиковало. Убудуће да се никоме и ни под којим изговором не допустити да се противно обичају и закону преишуре и инаши, и у томе смислу молимо да се изда свећа царска заповест.

На основу њиховог извештаја издао сам наређење да се у овом пишању и у будуће поштују онако како је био пропис и обичај од сћарина.

Кад тамо дођу са мојом свешом заповешћу, заповедам да се у овом пишању поштују у смислу издашог мог срећног царског фермана. О томе ћеш се лично постарати и видеши, па ако сћвар у истини стоји онако, као што је то овде изложено, царству ми никако није у вољи да се поменушим Дубровчанима и осталој раји и нераји, противно сћарим прописима и обичајима, на тај начин чини зулум и досада. У том случају ћеш ошкловити узроке за то и забранити.

На поменутој скали, на горе означени начин, раји и осталима који буду долазили за со, наредићеш да се со издаје, како је од сћарина у обичају било, одређеном мером.

Убудуће, противно сћарим прописима и пракси, никоме, ни раји ни нераји, нећеш допустити да досађује и да прави тешкоће изговарајући се: „хоћемо да нам се кантаром мери“.

Украјко, сваки ће од вас настојати да се ради у смислу овог наређења, и све донде, док не би другом заповешћу ова била опозвана, нека се поштују онако како је од сћарина био обичај и

пропис, и како је мојом царском заповести установљено, али тако да се не чини штета ни државној каси, ништа пак да се, прописима супротно, чини зулум и досада рају.

*Тако да знаш. Пошто прочиташ, овај кеше царски ферман
њима у руке предаши. Верујеш моме светом белегу.*

Написано 29 дана месеца реби-ул-ахара, године 1030¹⁾, у престоном и богом штићеном граду Косџанџиноу.

На полеђини има један потпис у облику парафа који се није могао прочитати.

XIX

17-VIII-1640 год. зайовесѣ с. Ибрахи́ма, у́рављена из Будима на кадију од Габеле којом се наређује да Дубровчани у Габели имају продава́иши со каблом од 40, а не од 33 о́ке, као што су они почели у последње време чини́ти.

Уз ферман издат крајем месеца реби-ул-ахара, хиџр. године 1050 има његов стари дубровачки превод, писан на хартији, у којој се према светлости види исти онакав водени жиг као што је онај у дубровачком преводу под XX.

Тај превод гласи:

*Comen' zara sultana Ibrachima, ucignien u Budimu, indrizan
cadij od Gabelle.*

Cada vam prigkie slavna mi zarska sapovied, imate snati er jemin od Gabelle, ponosnik od ove slavne sapoviedi, na ime usmno-sciti Iusuf govoreki da so koia se prodava na recienoi j skali od strane dubrovacke sdarsci se pod gnegoviem apaltom. I tako spud s koiem se le reciena so prodavala bivsci od starina po 40 ocha, ali sada na recienoi j skali koi sied i vlastelin ucini o ie iedan cabo od tridesti i tri oke s koiem cablom s-karciem davsci so targovzem koi j dochode, usrokuie da se targovzi odbiaiu. I s tiem usrokom sliedi velika sceteta blagu slavnoga zarstvua i dochodi namagnie ulafa robii slavnoga zarstva i slied-i-m neisreciena sceteta, i isvagn tega usrok ie da se bude batal uciniti reciena skala. Bivsci dao na snagnie i da se bude prodavati onako kako ie od starina bilo, bivsci molijo sa slavn u sapovied. Sa to na recien u skal u s koiem se ie cablom prodava'o u slanizi, koliko ie oka, da ima na ti nacin prodavati, ies ucigniena slavna sapovied, koia kada vam prigkie, da ie imate obslusciti i vidieti, ako ie istina da ie od starina cabo ko-i-e od strane dubrovacke u slanizi po oka 40 a sada prodaie s-karciem, vlastelin ko-i-e na recienoi skali i da ie usrok i blagu slavnoga zarsta(̄ako!) scetete, i da ie usrok da

1) 29-II-1621 год.

bude batal skala. Ni kiu da m-i-e blagu scteta, ni targovzem sulum, negoli chokiu da prodava so oniem kablom praviem s koiem se ie od starina prodavala, a da ne ima so s-karciem spudom prodavati ni da mosce blagu zarevu scteta sliedieti, ni targovziem sulum. I suprok slavnomu mi emru ne daite nikomu tvardoglaviti ni nikake stvari ucinite. Tako da snasc i slavnomu biglegu imasc vierovati. Pisan na svarsu rebi-ul-achira, na tisukiu i peset¹⁾. Dat u Budimu.

Оригинал овога фермена написан је на хартији величине 65 × 20,6 cm. На средини, при врху, написано је *huve* „боже помози“. На средини, у висини од 19 до 27,5 cm., изнад текста, нашарана је царска тугра султана Ибрахима, сина с. Ахмеда I, у којој се називу речи: *Ibrahim bin Ahmed han, daima muzafer*. Текст фермана исписан је у 20 реди од по 15 cm. дужине, осим последњег.

Кад се кроз хартију овога фермана погледа према светлости с леве стране, види се део воденог жига, рогљеви од три полумесеца неједнаке величине, слични онима на омоту под бр. XII.

У мом преводу ферман гласи:

Прваку међу кадијама и судијама, мајдану врлина и речи-шосиши, јосиодину кадију од Габеле — нека би му се врлине умножиле!

Кад сшигне високи царски ферман, нека буде знано да ме је ималац овог царског фермана, првак међу себи равнима и друговима Јусуф — нека би му се вредност увећала! — емин на скали Габели, у подручној вам кази, реферашом известио о следећем: уговором о закупу предвиђено је да со коју Дубровчани продају на поменутој скали, имају да продају мерцем од 40 ока, како се то од старина чинило. Сад је властелин који седи на поменутој скали однекуд нашао један кабао који мери 33 оке. Трговцима, који ради куповине соли дођу, мери со оним ексик-мерцем. Због тога су прекинули да долазе на скалу, а шиме је државном благу доходак смањен и причињена штета, као што се у исто време шиме наноси велика штета снабдевању војске и њеним припадностима. Осим тога тај јосиушак биће узрок да поменућа скала зајусиши.

И због тога што ме је молио да издам свешу зајовести да се тамо со продаје онако како се то од старина радило, наређујем према томе да се на поменутој скали со продаје каблом од исто онолико ока колико је имао од старина.

Кад овај мој свешти царски ферман сшигне, заповедам да се у овом иштању јосиуша онако, како је у свештом ми ферману

¹⁾ 17-VIII-1640 год. по грег. календару.

да власћелин који сада седи у поменушој скали продаје мањим мерцем, последица чега је да скала хоће да зајушти и да се моме благу нанесе штећа, онда то није дојуштено. Никако ми није по вољи да се моме благу наноси штећа и да се трговцима чини нејравда. Наредиће се да се коју издаје, мери каблом праве мере, којом је со од сџарина продавана. Чувајте се да не дојуштише продају екзик-мерцем и на тај начин да ми се причињава штећа благу и да се додијава и вређа трговачки свеш.

Никоме да не дојуштише да ради прошивно мојој свешој зајовесџи под било каквим изговором или за инаш.

Тако да знаше. Указујте пошту моме свешом белету.

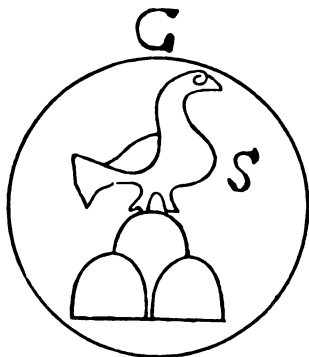
Написано крајем реби-ул-ахара, године 1050¹⁾, у богом шџи-ћеној ми вароши Будиму.

На полеђини има нешто написано, али се није могло прочитати.

XX

17-VIII-1640 год. зајовесџ с. Ибрахима ујрвљена из Будима на кадију од Габеле којом му се наређује да се од франачких трговаца који долазе преко дубровачке шериџорије најлађује ђумрук на робу увезену као и на извезену исто као и од осталих трговаца.

Уз ферман датиран крајем месеца реби-ул-ахара хиџр. 1050 године налази се стари његов превод написан на хартији у којој се види, кад се према светлости погледа, овај водени жиг:

На полеђини његовој има ова забелешка на талијанском:

Comanti 2 (Ibrahim) portati da s. Michele di Sorgo da Nerente dise hauerle recuperato dal emino p. leuarli ochasione di ñ- eser molestato p. il sale. № — 19.

¹⁾ 17-VIII-1640 год. по грегор. календару.

Тај превод гласи:

Coman' zara sultan Ibrachima, ucignien u Budimu, indrizan cadij od Gabele.

Cada ti prigkie slavna mi zarska sapovied, imasc snati er ispod tvuoga kadiluka poctovani Jusuf ars da govorechi: da dosada koi su dochodili targovzi na recienu scalu, usimali su od gnich jemini giumruk, ali sada od Dubrovnika na recienu skalу кој dochode i pochode Frenchi Latini targovzi scto donose i sa gnich grada odnose, kada im se po kanunu pita od pratesci giumruk, dubrovacki vlastelin sapreciuie ii ne da, stvar koia ie sctetna gnegovu apaltu i blagu zarevu. Sa to kako se i od ostaliech targovaza uzima, da se ima od gnich ciniti imati, slavnu sapovied molechi pita. Sa to sapoviedam, kada vam slavna mi sapovied prigkie da ie imate obslusciti. Kada usdochode i pochode na te strane od strane dubrovacke Frenchi Latini targovinami gnieh koie budu donositi i ponositi, da imaiu giumruk dati sadagniemu jeminu, kako ga su davali minutomu, a suprok sudu i kanu(ну) i suprok onemu scto ie davato doslie da na niedan nacin ne date daviu tegliti, ni kontrestati, ni vlastelinu dubrovackomu, ni nikomu inomu. I nemoite na niedan nacin da mi se blagu scteta dogodi. Tako da snasc i mom slavnom biglegu imasc vierovati.

Pisa se na svarsі rebіul achira, na lieta tisukiu i peset¹⁾. Dat u Budimu.

Изворник овога фермана написан је на хартији, с лица углачаној, величине 67 × 24,2 см. Поред речи при самом врху која значи боже помози, од 19 до 27,5 см., на средини, нацртан је знак царске тугре у којој се читају речи: *Ibrahim bin Ahmed han, daima muzafer!* Ибрахим син Ахмеда хана, вазда победилац. То је, дакле, белег с. Ибрахима, сина с. Ахмеда I. Текст фермана исписан је у 16 реди и то у простору од 26—55 см. Осим последњег сваки ред је дуг 15,5 см. Кад се кроз хартију овог фермана погледа према светлости, виде се с леве стране делови три полумесеца неједнаке величине, слична оним на омоту под бр. XII.

У мом преводу ферман гласи:

Прваку међу кадијама и судијама, мајдану врлина и речишосши, госпoдину кадији од Габеле — нека би му се врлине умножиле!

Кад вам овај високи царски ферман дође, знано нека вам буде:

Пришeжалац овога фермана, први међу себи једнакима и својим друговима, Јусуф — нека би му се вредносћ увећала! — емин шрга (скала) Габеле, у подручном вам кадилуку, послао ми је претшавку са извештајем: Иако су емини досада од шрговаца који

¹⁾ 17-VIII-1640 год. по грегор. календару.

царина, како је законом прописано, власћела се дубровачка шоме прошиви и не дају да се наплаћује. Из његова се извештаја види да се на тај начин не газе и штеће само услови уговора о закупу царинских доходака, него се тако наноси штета и државној благајни.

На његову молбу да издам свешу зайовесћ, по којој да се и од њих на исти начин наплаћује царина, као што се узима и од осталих трговаца, наређујем да им се наплаћује као што се и досад наплаћивало. Зайовесћ је моја да им не даће да шерају инаш и да се прошиве.

Кад вам са овом мојом свешом зайовесћи дође, посшуйаћете у смислу мога наређења које је по овом пиштању већ издасто.

И франачки трговци који са дубровачке стране долазе ради трговине на поменути трг(скала), на робу коју доведу или изведу, наредићете да плаћају именованом емину царину исто онако као што су плаћали и за време пређашњих емина и као што се то радило од старина. Да не доустите ни дубровачкој власћели, ниши икоме другоме да шера инаш и да се прошиви плаћању које следује по прописима закона и старинском обичају. Да пазите да ми се царској благајни не наноси штета. Тако да знате и свештоме ми знаку да се покорише.

Написано у граду богом штићеноме ми Будиму, крајем месеца реби-ул-ахара, године 1050¹⁾.

На полеђини има још једна реч која се није могла прочитати.

XXI

18-IX-1640 год. зайовесћ с. Ибрахима беглер-бегу и дефтердару од Босне да за пошребе санџака херцеговачког и клиског на присијаништу Габели со могу продавати само дубровачки трговци, а млетачким се забрањује.

Уз ферман датиран крајем мухарема хиџр. 1033 године, налази се његов стари превод на хартији, кроз коју кад се погледа према светлости, види се водени жиг као под XX.

Тај превод гласи:

Sapovied za sultan Ibrachima indrizan begler begu od Bosne, i tefterdaru od Bosne, i kadiam koie se nachode u Cherezgovini.

Cada vam prigkie slavno mi zarska sapovied, imate snati er poklisari dubrovacki ars dasce na privisoku mi Portu govoreki: er bremena minutiech sangiakat od Cherezgovine i Klisa imavsci savisce potrebu od soli, dubrovacki targovzi doneli su so na skali od Gabele i prodavali, i cinili da nie skorcitia u semgli od soli, od koie soli scto se proda, usima

¹⁾ 17-VIII-1640 год. по грегор. календару.

se trekia ca(acū) u begluk. Bivsci recienie solila recienoi skali iedan dan choda i dokle gode na mientovanoi skali recieni so imaiu, nie niko ini mogo soli prodavati, kako u rukach imaiu slavno emre. Ali mletacki trgovzi useli su emre sa moki na recienoi skali so prodavati govoreki: „Mi kiemo na toi skali so prodavati“. I tako impediscakaiu dubrovackiem trgovziem da ne mogu prodavati i usrok su da bude i skala slavnoga zarstua batal, i da sliedi velicka scteta blagu zarevu. Sato da imate obslusciti slavnu sapovied koia ie minuta bremena kros ovi poso bila isiscla dubrovackiem trgovzom, a da bude mletackiem trgovziem sabragnieno er ie ~~tefterdar od Bosne~~ bosanski begler beg i tefterdar od strane blaga zareva dao sa arsom na snagnie pokoinom minutom zaru ko-i-e ucinio slavnu sapovied s nepridobitnem chati scerifom sa to da im se ima dati slavna sapovied na nacin kako ie i od prie bilo. Sato po sapoviedi koia ie kros ovi poso isiscla da dubrovacki trgovzi onako kako su od starina na rec. skali so donosili i prodavali, da ie tako i u naprieda budu donieti i prodavati, a mletacki trgovzi bivsci poslie iseli(ūako!) emre suprok obiciai. Ako bi im chotieli sulum ciniti, sabranite im i ne daite, i suprok slavnoi mi sapoviedi i obiciai, ako bi chtieli unaprieda so prodavati, da im se ima u begluk useti po slavnoi sapoviedi koia ie isiscla od strane malie, ne davsci nigda nikomu uciniti nikakove stvari protivne slavnoi mi sapoviedi, koia im ie minutiech bremena data, i koia ie renovana sa bremena pokoine mi bratie sultan Osmana chana i sultan Murat chana. I sada sa slavnoga mi bremena bivsci molili da im bude renovano, sapoviedach sa recienij poso kako se sdarsci odsgora slavno emre koie ie dato, da ga imate obslusciti ne uciniivsci nigda niedne tvari gnemu protivne. Tako da snate, i kada prolegate ovo slavno mi emre, opeta ga kie dubrovcianom u ruke vratiti, i savnomu(ūako!) se biglegu poklonite.

Pisa-n-a svars i giumasilevela, na lieta tisukiu i peset. Data u Zarigrad agosta, in circha 1640.

Управо 17 септ. 1640 год., рачунајући по грегор. календару. Међутим ферман, поред кога се овај превод налази, носи датум: крај мухарема год. 1033, тј. 24 нов. 1623 год. рачунајући по грегоријан. календару. По предмету о коме се говори у ферману, донекле се слажу превод и оригинал.

Из забелешке која се на полеђини овога превода налази, види се да то није превод фермана поред кога се налази, него неког ранијег, који је неким поводом послат у Цариград. Та забелешка гласи:

Nº 47. — Comento di sultan Murat del 1633 che nesuno non possa vendere il sale a Gabela for di Raguscei soto pena di contrabando. Il nouo di sultan Ibrachim fu mandato ad Costantinopuli 1641 a di 15 giugno.

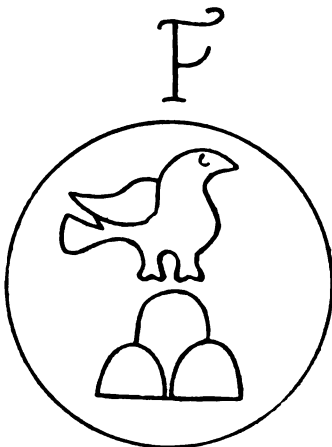
Мало ниже има још и ова белешка :

Comandto di sultan Murat contro Venez. et a fauor di Rag. in mata di sali di Narente.

XXII

7-VI-1685 год. бујурулдија херцеговачког санџака Мехмед-бег кадијама од Мосшара, Благаја, Љубиња, Цернице, Невесиња и осталима да се не чини смешња шрговцима дубровачким и њиховој роби при пролазу кроз њихове кадилуке, другим пак шрговцима и њиховој роби, ако немају исправе за слободан пролаз од босанског паше и дефшера, да се не доцуси пролаз.

Уз једну бујурулдију, датирану 5 дана месеца реџепа, хиџр. год. 1096, налази се њен стари дубровачки превод, писан на хартији, кроз коју, кад се према светлости погледа, види се овај водени жиг:

Бујурулдија и превод се налазе у омоту на коме има ова белешка на талијанском језику:

№ 18. — *Bujuruldi del passa di Herzegha ottenuto dal sigre Paolo Gondola, nella quale concede il passo libero alle merci dei n-ri mercanti. — Egira 1096, era v. 1685.*

На омоту њеном види се овај део воденог жига:

Тај превод гласи:

Interpretatione della buiurnti del sig. sangiaco di Herzegovina.

V ouomu herzegouackomu sangiachu suiem cadiam koj sudite u Mostaru, Blagaiu, Gliubigniu, i Zernizi, i ostali caaiam. I paruo sam bio dao sapouied, takoghier i sada dauam aa dubrouackieh targouaza touari koi prohode mimo uasce ca'iluke i oniem putima, da im nie saprike ni od kakua ciouieka. I paruie ouega dao sam sa Dubrouciana bio sapouied, i opeta sam dao, neka im ie iosc tuarghia. I dan danascgni ciuiemo da su sadiuuali gnihoue touare. Ako ko unaprieda bude sadiesti, nechie moch nikakua odgouora ucinit. I kad oua sapouied doghie, na komu ie miestu bila koiä saprika da idu dubrouacki touari, da ne ima nikakue saprike bitti, ma da idu uprau k moru, kako su i prie iscli, od starina da nema ni s'moie strane ni s'drugoga strane, da ne ima niko nikakau ciouiek sapreku ucinit. Madi sam ja dao ouu sapouied, osuem samiech dubrouackiech touara, ako drughi targouzi budu prohoditi s'targouinom bes teschere bosanskoga pasce i defte-daroue, da im ne date prochoditi. Ma dubrouacke touare ni poiedan put ni nacin da ne imate ustauit. Neka idu kako i sa staro brieme chodisce. I chochiiu da mi ouu sapouied imate darsciati, i da se uarlo imate ciuuati, er nechiete bitti uoglni dati odgouor s'uasciom glauom.

Mieseza regepa na peti dan del 1096¹).

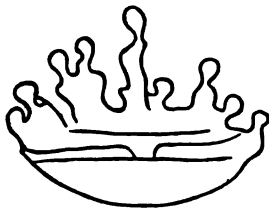
Оригинал ове везирске наредбе написан је на хартији углачаној с лица, величине 28 × 19,2 cm. Сасвим у врху, на средини, написано је *hivе* „боже помози“! Изнад текста ударен је мухур, у коме се чита: *Господе, ради швога постојања, пошали ми помоћ! Богу нека је хвала што су ми име Мухамед наденули!*

Ја Хајан, ја Менан, ја Дејан, ја Субхан.

Испод имена стоји год. 83 (свакако скраћено од 1083/1682). Остало се није могло прочитати.

Текст наредбе сложен је у 9 укосо поређених редова, величине од 16 до 19 cm. са размаком међу њима од 1 cm.

Кад се кроз ову хартију погледа према светлости, неразговетно се назире овај водени жиг:

¹) 7-VI-1685 рачунајући по грегоријанском календару.

Бујурулдија у мом преводу гласи :

Гласовишим службеницима шеријаша, кадијама од Мосџава, и Благаја, и Невесиња, и Љубиња, и Цернице у херцеговачком санџаку — нека им се врлине умноже !

Као што сам и раније издао бујурулдију, за бољу пошврду сад поново издајем наредбу да нико ни на који начин не смења и не чини шешкоће саобраћају шовара дубровачких шрговаца. Поводом извештаја да се сада пролазу њихових шрговаца са шоварима на неким местима и станицама чини смења, издаша им је бујурулдија. Кад вам она присје, нећете доустићи никоме, па било то с наше или с које друге стране, да чини запреку пролазу шовара дубровачких шрговаца, изузев ако су упућени оној страни мора која је забрањена.

Али под тим изговором, шоварима који нису соисiveness дубровачких шрговаца, шрговачкој роби која је упућена ка мору, куда прилаз није слободан, без одобрења дефтердара босанског вилајеша или без нашег писменога одобрења, нећете доустићи слободан пролаз к мору.

Искључиво шоварима дубровачким ни на који начин да се не чини смења. Нека се поштује у смислу издаше бујурулдије. Врло да се чуваше да нико не чини смење прошивно шеријашу и прописима закона.

Написана петог дана месеца р.(реџеба), године 1096¹⁾.

Пошис нечишак.

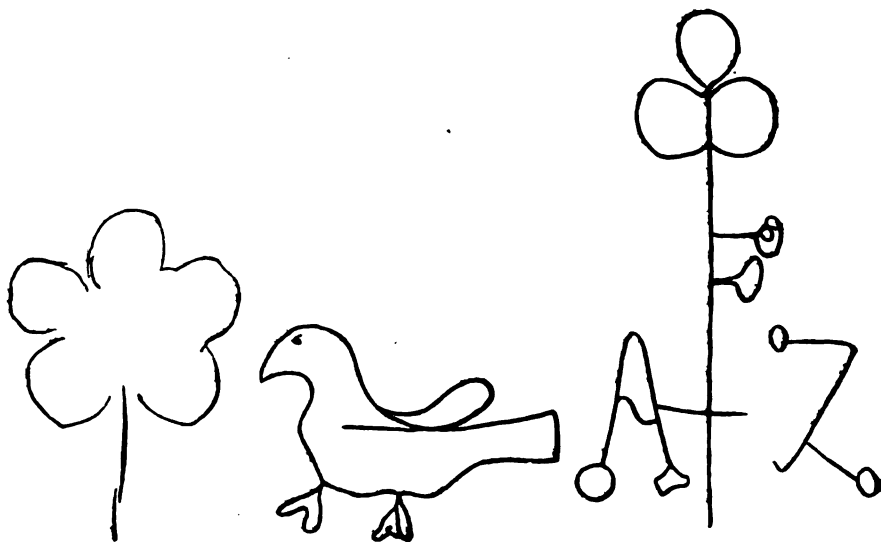
XXIII

18-VII-1704 год. бераш с. Ахмеда III, сина с. Мехмеда IV којим се у циљу олакшања плаћања харача Дубровчанима одобрава да месно сваке године поклисари носе у Цариград сразмерни део харача, убудуће носе њун харач у износу 12.500 златних дукаћа сваке шреће године.

Уз један ферман коме на полеђини, сасвим при врху, пише талијански : ~~Scia del hattischerif~~ berat in forma di comando ai sultⁿ Ahmed III per la dimienuzione del tributo scritto in Conspli l'anno di Christo 1703, налази

¹⁾ 7-VI-1685 год. по грегор. календару.

се стари превод исписан врло брижљивим рукописом на хартији кроз коју се према светлости виде слични водени жигови онима под бр. XII:

Тај превод гласи:

Berat in forma di comandamento di sultan Ahmed, figliolo di sutan Mehmed.

Slamegne plemenito, moguchie, visoka miesta zarskoga i tura svietla zarra, vsimaoza svieta. Poslie sas pomochi gospodina Boga sapovied ouo ies. Pokli sa naredbu od imperia i sakona i sa aquietati bichie od suddita buduchi oblegh, i liepa obiciai od zaraa pravednieh, sato vsdarxaozi od ouega termana slaunoga zarskoga dubrouacka nazion prie od ouega bremena debolezzu od gnihoua bichia kada auisasce prima gnihouiem passaniem haracima scto imadu datti sces-t-issuchia zekina. Stari gnihou harac scto ie bio duanes tissuchia i pezat zekina vngara sa nadopunit i iedan put u moie zarsko tesoro da imadu pridatti. Ako Bogh da dokle se gnikouo bickie u boglie ucini i dokle im doghie iakos sa plachiati suako godiscte gnihou zielouit harac. U tri godiscta iednom podpun harac da ima biti, od duanes tissuchia i pezat zekina od podpuna gnihoua haracia trechi dio haracia suako godiscte u svoje brieme u moie zarsko tesoro sa plachiati i pridauati prie po slaunomu hattiscerifu sas slaunom sapouiedi mubascir bio ie deputan. Sato sa besiediti i tratatti oui poso na begbler bega od Bosne slauna sapouied isiscla ie i prie kako se bilo sapouighielo sa auisatti i urasumiti Dubrouciane i sada gnihoua elciu koi je na Bosni i iedan put podpuno

u moie zarsko tesoro scto se ima pridat sas podpuniem gñihouiem haraciom u nacin obiciaini gñihoui poklisari sa isiti i sa poklonit se momu visokomu pristogliu da im se ima sapouighiet upisano ie. Sada gñihoue harace sprauisce i na momu slaunomu diuanu pridadosce. Alli trechi dio od haracia suako godiscte kad bi se pridauo republizi ziechia gne impotenze uele bi ioi spenze otisclo. Gñihouo vbosctuo i neuoglia velika ie i u suako trechie godiscte iednom podpun harac sa sprauiti i skuppiti od ostalieh spenaza sa biti liberi. I ouako kad ne bude, nie probabilo da chie oni moch imat iakosti sa plachiati. Sa to u suako trechie godiscte iednom podpun harac po ruke gñihouieh poklisara posilati i gñihouo bichie sa ispitati i prima gñihouoi iakosti koia im usbude milos i milosarghie sa uciniti i s' dobriem nacinom od ouega obechiagna sa liberat-i-ch od vbosctua i od neuoglie i targouzi i ostali opet na gñihouiem skallam sa targouatti gñihouu bichiu milosarghie sa uciniti molisce se i milosarghie prossisce. Sa to gñihoui poklisari sapplicu i ars ucinisce. I kad bi prikasano i telhis ucignen, po temu milos moia zarska dopustila im se, i u miestu od libra sa upisati i moi slauni berat sa datti moi slauni ferman isiscio ie. Sa to na tissuchiu sto i scesnestoga godiscta sedmi dan mieseza rebial euella¹⁾ oui slauni i cestiti berat dadoh i sapouighieh da na nacin dichiarani receni u suako trechie godiscte iednom uisce gñih scto ie oblegh sa p'atiti podpun gñihou harac s' gñihouiem elciam u tesoro od moijeh moguchieh vrata sa posilati da imadu diligenti i pomgñiu bitti. I targouzi i ostali opeta na gñihouiem skallam dokle ustarguiu da ne imadu bitti molestani ni disturbani od nikoga s drughe strane suprotiua moga plemenitoga berata.

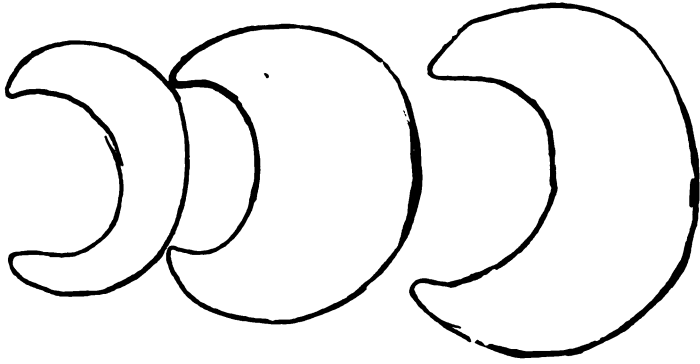
Tako da snadu i plemenitomu slamegniu da imadu uierouati. Scritto nella conseruata citta di Constantinopoli alli 15 del mese rebi-ul-euel, l'anno dei Turchi 1116, cio e l'anno di Christo 1703²⁾.

Оригинал овог старог превода написан је на једној крутој, доста грубој хартији само с лица углачаној, величине 61 × 35,4 cm. При врху на средини пише: *Бог аламоћник!* На средини у висини 17,5—30 cm. извезена је турга султана Ахмеда III, сина султана Мехмеда IV, у којој се могу разабрати ове речи: *Ahmed bin Mehmed han, daima muzafer!* Испод турге исписан је текст у 14 реди дугих по 23,5 cm. Кад се кроз хартију овог фермана погледа према

¹⁾ 10-VII-1704 год. по грегор. календару.

²⁾ 18-VII-1704 по грегор. календару, из чега излази да је преводилац и овде и на оригиналу забележио погрешно годину. На оригиналу је једанпут исправно забележио 1704 годину, па се показао, прецртао је и задржао 1703 годину.

светлости, види се водени жиг на празном делу с десне стране тугре три полумесеца неједнаке величине :

Ферман у мом преводу гласи :

Следећи је смисао свештога, високославног царског фермана, свешле шугре султана, васељенског господара, божјом помоћи победишеља: крајњи циљ и благи обичај је царске праведности да у свешу буде добар ред, правда и благосињање у држави и међу поданицима. Према шоме, кад су ме пређе носиоци поменутог царског фермана, Дубровчани, известили о своме бедном стању и даће уместо шекуће дужне цизије предаћи 6000 златника¹⁾, њихов је харач од старина износио у пуном износу 12500 златника²⁾ и предавали су га одједном царској благајници.

Ако свешини да, док им се прилике не среде и док не ојачају, уместо да сваке године плаћају цео харач, они ће полагати од целокупног износа њихова харача по $\frac{1}{8}$ сваке године, и то о року и благовремено, иако да за три године исплате 12500 дукаша³⁾, колико износи њихов цео харач у смислу хашихумајуна.

Пређе је свешом заповести био одређен мубашир. Ради договора о шоме и ради ускоровања упућена је свеша заповест босанском беглер-бегу. Пређе је у шом смислу издашћо наређење Дубровчанима, а сада је писано поклисарима који се налазе у Босни. Издашћо је наређење и препоручено да се води брига о шоме.

Кад једном у пуном износу свој харач предају мојој царској хазни, тада њихови поклисари по старом обичају имају да са харачем заједно изађу и пољубе подножје мога узвишеног престола.

¹⁾ употребљена реч *altun*.

²⁾ употребљена реч *filori*. У дубровачком преводу обе ове речи и *altun* и *filori* преведене су речју *цекин*.

³⁾ алтун.

Сад су свој харач сиремили и предали га беху на моме царском дивану. Али како је предвиђено да се $\frac{1}{3}$ износа харача предаје сваке године, а Република нема снаге да поднесе превелике трошкове због велике беде и убоштва, што да би се ослободили осталих трошкова и да би могли сваке шреће године скупили целокупан износ харача, према њиховој могућности и способности, пошто им је стање испитано и проверено, у пушту милости даровано им је да једном у три године покупе и сиреме целокупни харач и пошљу га по својим поклесарима.

Уз извештај о овом року да би се ослободили од овог бедног стања и убоштва, молили су ме да имам милости према њихову стању и да им олакшам стање како њихових трговаца тако и осталим на трговима и пристаништима. У том смислу су њихови поклесари поднели своје молбе.

Кад ми је украјко изнесено, дао сам им своје царско одобрење и молбу сам им примио. Пошто је на свом месту заведена, наредио сам да им се изда свети бераш.

Овај срећни царски бераш издадох 7 дана реби-ул-евела, године 1116¹⁾, и зајоведих:

На начин како је напред изложено, поменути ће се старашти да харач, који су дужни да плаћају сваке шреће године, у пуном износу преко својих поклесара предају благајници у мојој престоници.

Трговцима њиховим и осталим њиховим људима, који се баве ради трговине по трговима и скалама, нико да, противно моме високом и славном берашу, не чини никакве смешње.

Тако да знаше. Имајте вере у мој свети белег.

Написано у богом штићеном ми престаноу Констаншинову граду, 15 дана месеца реби-ул-евела, године 1116²⁾.

XXIV

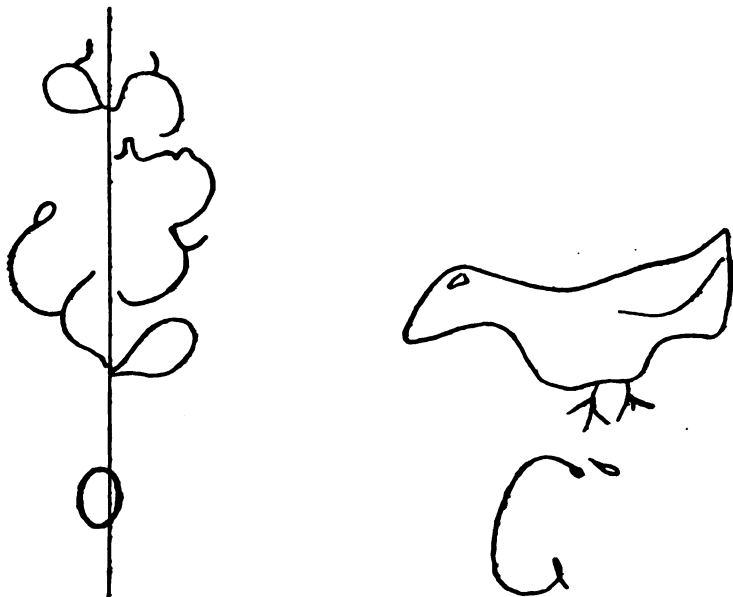
17-VI-1707 год. ферман с. Ахмеда III, сина с. Мехмеда IV упућен кнезу и дубровачкој властели којим их извештава да им је у пушту милости старински њихов харач од 12.500 дукаша годишње свео на $\frac{1}{3}$, т. ј. убудуће поклесари ће сваке шреће године једанпут предавати царској благајници за три године 12.500 дукаша.

Уз један ферман датиран у почетку месеца реби-ул-евела 1119 године нашао сам његов стари дубровачки превод исписан врло брижљиво на јед-

¹⁾ 10-VII-1704.

²⁾ 18-VII-1704 год. по грегор. календару.

ном табаку танке хартије кроз коју кад се погледа, виде се на десној и левој полутини њеној овакве слике водених жигова :

Ово је један од ређих старих дубровачких превода чији се преводилац озбиљно старао да ферман преведе од речи до речи.

Овако гласи тај превод :

Lettera scritta da sultan Ahmet gran signore all ecc. r. r. e. illme.

Isuarsniem megheu gospodom od vierre Issukarstoue i pociastieniem megheu principom naroda Jesusoua, dubrouackomu knesu i begouima — da im usbude najposledgni cias cestit!

Kada uam arriua oua moia slauna i usuiscena sapouied, imate snatti da na ouu moiu slaunu Portu i pragh moguchi od moga gosporskoga pristoglia scto ste bili poslali od vascieh vlastelicichia poglauite vlastele od puka Issukarstoua Giona Rastichia i Mara Cabogu na ime vasce poklisare, po kojem scto ste poslali vasce kgnighe koie su se prikasale prid moie slauno i moguchie pristoglie zarsko i contenut podnixeni dohitio ie rasum moga zarstua koi suret obknixiua od cestitieh bremena mojiej visozieh dieda i pradieda koi su boxiom sdrakom prosuietgleni po slaunoi ahtnami vasc stari harac bio ie duanes tissuchia i pezat zekina ali prie sa milosarghie slabomu bichiu vascemu dua diela od vascega haracia kalali su uam se i dokle uam doghie iakos sa plachiati zio vasc harac u tri godiscta iednom vase

elcia da iside i u moiu slaunu hasnu i miriu da prida duanes tissuchia i 500 zekina, koia su bila vasc stari harac od iedne godine. Sa to prie s'mojem moguchiem hattiscerifom slauniem intitolaniem dopusti'a uam se milos. Sa to sada receni vasci poklisari doghiosce i prida-dosce u moiu slaunu hasnu i miriu 12.500 zekina koia su bila vasc stari harac od iedne godine, a to ies od tissuchiu sto i petneste godine od polovize rebiul euella mieseza do sto i osamneste godine do polouize rebiul euella sa bitti to harac od tri godiscta i sa urati vascieh elcia bi dopusctena moia zarska i moguchia licenza. Sa to kad uam ariua moia visoka sapouied od bremena mojeh slaunieh dieda i pradieda mojem moguchiem vratima scto imate vasciu staru viernos i perpetuu sluxbu onako kako uaglia da imate bitti kako ste bili i prie u sluxbi stanouiti i da imate s' pukom od moga conseruanoga confina liepo i gliubexliuo xiuieti i kako uaglia prohoditi kako ie bila od starina obiciai i da imate stauiti suu pomgniu i iakos sa protegati i ciuati dubrouacku raiu i dokle uam doghie iakos sa plachianti od godiscta do godiscta vasc zio stari harac. U tri godiscta iednom vasci poklisari neka isidu i neka donesu duanes tissuchia i pezat zekina, koia su bila vasc stari harac od iednoga godiscta i neka ga pridadu u moie slauno tesoro, i momu vsuiscenomuzarstuu dostoino scto bi bilo na tiem confinima scto isidu noue i koi bi poso bio do-stoian sa auisat ga nemoite maincati sa auisat me.

Tako da snate i ouemu cestitomu slamegnu da imate vierouati.

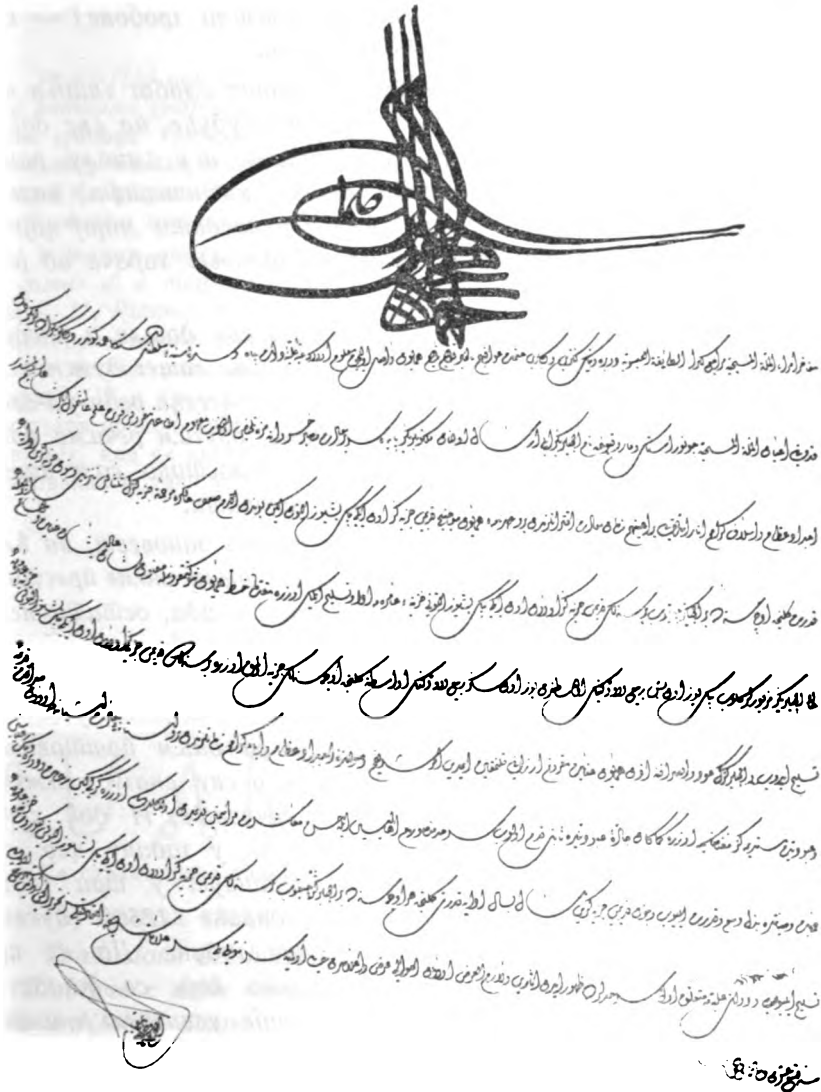
Scritto nella residenza custodita di Constantinopoli, nel principio del mese rebiul eucl l'anno dei Turchi 1119.

Његов оригинал је написан на једном табаку круте, с обе стране углачане хартије величине 76×50 cm. Текст му је сложен у 10 реди дугих по 40 cm., осим последњег. Сасвим у врху написано је: *бесмеле* „боже помози“, изнад текста је нашарана царска тугра у којој се чита: *Ахмед син Мехмеда хана — вазда био победилац!* То је белег султана Ахмеда III, сина с. Мехмеда IV. На полеђини сасвим при врху има ова белешка на талијанском: *1707 Comand'to di sultr Ahmed informa di lettera credenziale per il tributo stato conseg'to dalli ss. ambas't: Resti e Caboga.* На полеђини има и један потпис у облику парафа који се није могао прочитати. Са стране има још турски написано: *Дубровачком кнезу и власћели.* Превод и оригинал налазе се у заједничком завоју од кабасте хартије на коме стоји талијански написана горе наведена белешка.

Ферман у мом преводу гласи:

Славним заповедницима вере хришћанске, ушочишћу великаша народа хришћанског, дубровачком кнезу и власћели — нека би им се живошћ окончао на добар начин!

*Кад сѣшине високи царски ферман, нека вам буде знано.
Од њоноса одабраних у народу хришћанском, од ваших њокли-
сара, власћеличића: Џона Расѣића и Мара Кабоге, које сѣ*

уђућили у седиште мога узвишеног престола, ућочиште царсѣва, пред мој срећни царски престо подасћреше ми писма, која сће ми уђућили.

Садржину њихову, поднесену у изводу моме срећном царском пресџолу, схватило је и разумело царсџво ми, које својим схватањем и знањем обухватио цео свџт. По гласу царских привилегија¹⁾ које пошџчу још из времена великих ми предака и славних ми прџшасџвеника — велики Бог нека им освџшли гробове! — ваш сџтари харач(џизије) износио је 12500 дукаџа.

Пређе вам је у џуџу милосџти због вашег слабог сџтања ваш сџтари харач сведен на џређину. И од сад убудуђе, џа све док не будџте добили веђу сџособносџ за џлађање, а у смислу раније издаџог вам мога славног царског џисма, хаџишериџа, ваш ће један џоклисар сваке џређе године изађи и предаџи мојој царској благајници 12500 дукаџа износ вашег некадашњег харача од једне године.

Овога џуџа су ваши џоменуџи џоклисари дошли и предаџи мојој царској благајници 12500 дукаџа на име вашег дужног харача за џри године и џо за време од средине месеца реби-ул-евела 1115 до џоловине реби-ул-евела 1118 године, другим рџима износ вашег сџтарог харача за једну годину, и милосџиво сам вашим џоклисарима дао дођуџтење да се могу враџиџи.

И џако, кад вам сџигне свџта ми царска заџовесџ, ви ћеџте на џуџу лојалносџи и искрене џослушносџи према моме пресџолу, гнезду сређе, као џџо вам џо и у дужносџ сџада, осџаџи неџоколебиви у својој освџдоченој верносџи, коју сџте џоказивали још од времена мођих великих предака и мођих родитеља. Са сџановнишџвом на мојој богом заџџићеној крајини да живиџте у добром џријаџељсџтву и џо оном џеремонијалу и са оним џошџовањем како је било од сџтарина. Све ћеџте силе и сву снагу уложиџи да дубровачке грађане²⁾ заџџиџиџте и сачуваџте. И док се не оџоравиџте да можеџте џлађаџи из године у годину цео свој сџтарински харач, ваши џоклисари ће једанџуџ у џри године изађи, и мојој царској благајници предаваће 12500 дукаџа, износ вашег сџтаринског харача од једне године. Да не џроџусџиџте да ме извџџаваџте о џословима кођи се догоде на крајинама џамо а могу инџересовиџи моје узвишено царсџво, исџо џако као и о џриликама о кођима би вредно било да буде м извџџен.

¹⁾ Употребљен израз *ahd-namte* уђовор, капитулација, привилегија, повластица.

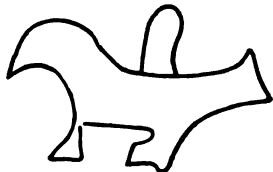
²⁾ Употребљен израз *gaia* поданик, пук.

Тако да знашће. Мома свештом белегу да поклонишће веру.
Написано у почешку месеца реби-ул-евела, године 1119¹⁾.
Дашо у прешоници богом зашпићенога ми града Косшан-
шинова.

XXV

28-VI-1733 год. Бујурулдија босанског беглер-бегл Абдулах пише, управ-
љена кадијама градова Љубиња и осшајка од кадилука Новог, војним вла-
стима градова Требиња и Клобука у којој се наређује да могу у смислу уго-
вора о миру млетачки штровци и осшали грађани њихови долазити у босански
пашалук без страху да буду злостављани од кога му драго, као што и гра-
ђани босанског пашалука могу ићи у земље Млетачке републике ради штровине.

У једном омоту на коме пише талијански: № 9 — *Copia semplice del comdo di s. Mahmud I diretto al bissa di Bossina per l'apertura delle scale C. N., Rissano, Makarska e Gabella. — Egira 1143. — E. v. 1731*, налазе се два непотврђена преписа на турском језику. Једно је препис фермана издатог месеца рамазана, године 1143, а друго је препис једне бујурулдије датиране: 15 м. (мухарема) године 1146. Уз препис ове бујурулдије сачуван је и стари превод дубровачке канцеларије, писан нашим језиком, на хартији, кроз коју, кад се према светлости погледа, види се на десној половини та-
бака овакав водени жиг:

На левој полутини опет нешто налик на ово:

AU AROJ IBLAN A

Са стране пише талијански: *Copia del buiuruldi.*

Тај превод гласи:

Traduzione del buiuruldi d'Abdulah passa di Bossina agli cadì di Gliubigne e della rimanenza di C. Nouo, agli comandanti di Trebigne e Klobuk doppo i soliti titoli.

Imate snati kakko mletacki targouzi islasusci i targhuiusci u gnekjem miestima principata bossanskoga cin-j-m se opposition i contrarieta. Sa to po kreposti slaune ahtname, kad buddu u uasce kaditukke dohoditi i odhoditi i kakko ostali Franchi buddu platili tri

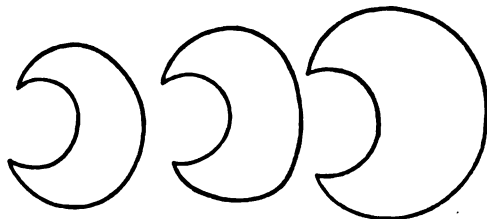
¹⁾ 17-VI-1707 год.

po sto od robbe koju donesu i odnessu. Da im se ne jma oduisce useti, niti se magne molestati s' drugom kakuom pretensionim.

S ziech liepa i reciprocca sciuotouagna i prohodjegna meghiu gnima, da raja kolikko s' jedne toliko i s drughe strane mosce hoditi jedna u drughe, dauat, usimat i targouatti. Da im se ne jma ucciniti nikaqua opposition. V jme ciessa po fermanu ko-j-m se odprie dao u ruke, napisa se, iside i posla se oua buiuruntia, koja, kad uam prighje, potrebno je da na odisgar recieni nacin jedna raja u drughe usbudde hoditi. I da protiua slaunoi ahdnami ne jma se ucciniti nikaqua opposition gnihouu trafficcu na miestima ghie buddu prohoditi sc gnihouiem targovinam. Sato ciuvachiete se sa ne sadieuat nikogha protiua sudu i praudi. I dielovachete po ouvoi moioi buiuruldii.

Pisana na 15 muharema 1146, al stili nostro li 28 giugno 1733.

Оригинал ове бурунџије не налази се међу документима турским из Дубровачког архива у С. к. академији, него један прост препис без икакве потврде. Тај препис написан је на хартији, с лица углачаној, величине 23 × 22,5 см. Текст је сложен у 13 реди, осим последњег, сваки дуг по 14,5 см. Кад се према светлости кроз хартију погледа, види се водени жиг од три овака полумесеца:

У мом преводу та бујурулдија гласи:

Славним службеницима шериаша, господи кадијама Љубиња и осџашка од кадилука Новој — нека би им се врлине умножиле!

Славним међу друговима и између себе једнаким зајоведницима градова Требиња и Клобука — нека би им се вредност увећала!

Сџавља се до знања: млеџачким трговцима који долазе у нека месџа босанској вилајџи у намери да тргују, да се не брани и не смеџа. У смислу царској уговора, кад дођу у ваше кадилуке и кад се враћају, на робу коју довозе или ошуда извозе, као и осџали сџранци, са којима смо у миру, најлаћиваће се на сџо шри асџре на име џаксе џумрука. Да им се не џрави смеџња и да им се не досађује захџевањем веџе џумрука, или на коју други начин.

У смислу доброт суседства поданици из једне и друге земље могу ићи једни другима, куповати и продавати. И то њихово узајамно пријатељство ни на који начин да се не омета.

Као што гласи славни ферман који им је раније издаш, шака им је бујурулдија издаша и послаша са босанског дивана.

[illegible]

Кад сѣиш, нека се зна да поганици двеју земаља, на изложени начин, могу слободно ићи једни другима и узајамно, на једној и на другој страни, куповати и продавати. Где буду дошли,

избегавати да им се проширено царском уговору и светом шеријату, у провинци, реду и заради на који било начин чине сметње и досађује.

15 м. (мухарема) 1146¹⁾ године.

У потпису се може претпоставити име Абдулах.

XXVI

28-VII-1752 год. заповест с. Махмуда I упућена босанском беглербегу Ахмед-паши којом му се наређује да брани Дубровчане од Млечана, да не да да се долађају сукоби међу њима и да у свакој прилици штићи и брани Дубровчане.

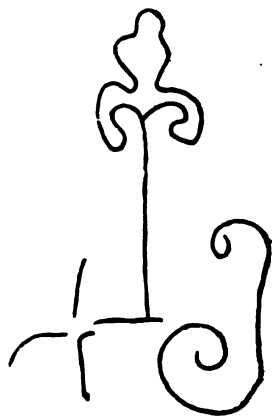
Овај стари дубровачки превод налази се погрешно придодат уз један ферман датиран у почетку месеца мухарема године 1173, који говори о сасвим другом предмету. На заједничком омоту стоји на талијанском написано:

N.º 20. — Comandamto del suln Mustafa III ad istanza dei ssi ambri Mato Sorgo e Saro Bona diretto al capn passa ed altri per il capitanato di Matteo Florio Fiskovich. — Egira 1172. — Era v. 1760.

По томе јасно је да се омот тиче фермана на тур. јез., али не и онога са кога је учињен овај превод, који се случајно у овом завоју нашао.

Оригинал овог старог превода вероватно ће бити међу документима који се налазе у С. к. академији, али ја га засада нисам могао пронаћи.

Стари дубровачки превод овог фермана написан је на пресавијеном табаку кроз који, кад се према светлости погледа, виде се десно и лево ови водени жигови:

¹⁾ 28-VI-1733.

Taj превод гласи:

Traduz^{ne} del fermano di sultan Mehmed ad Ahmed passa di Bossina.

Kad ti budde prichi ova moja visoka zarska sapovied, ima se snatti kako od prie od nazioni dubrouacke s'jedniem begom doghiosce na moja zarska cestita vrata, dosta memoriala i knigha i isa tega drughe knighe in seguito u colem se usdarsgiasce da sa strane mletacke biau angustiani i uvriedieni s'gnechiem pitagnima i molestiam. I sa to da prosiahu da sse ukasgie moja zarska prottezion i obranna koi posso cinio se snatti i rasumietti bailu mletackomu koi je na cestitiem vratima i da sa isuschiegne od stuari megheu gnima pitali su moju zarsku obrannu i prottezion koju imaju i reclu mu se da na stranu suoga deuleta budde pisati i amoniscati i urasumietti. I receni bailo piso je recenu stvar put isa puta na stranu suoga deuleta i sada biusci doscio odgovor na recene punte od deuleta mletackoga recenomu bailu. On je ispit ucinio u comu se consegna da biusci naivechia posgiuda Republike mletacke da gliudi dubrouacki iesu u miru, lasnosti i pokoiu. Osuem scio chie bitti castigana nazon mletacka koja je suprok uogli gnihouoi ucinilla da chie se Dubrovcianima po regulam i stilu od prauednosti ispunitti prauda i da od sad unaprieda s' strane mletacke ne bude uciniti nicaqua molestia, ni trud. Naredilo se suiema sapouiednizima i sapovighiello i aco bi od sad unaprieda prema uogli Mletacke republike i suprock consuetudini dubrouacka nazon bila od koga angustiana i molestana, da on cias usbude se cinit snatti sapoviednizima mletackieme coi chie po suojom autoritati suake im posle iscistiti i praudu uciniti... Tako biusci ocitovo, od sad unaprieda od strane mletacke bichie sicuri. I sa to avizati begoue i knesoue dubrouacke od stuari oue kako ie isiscla jedna plemenita sapouied i s' begom koga su na moja cestita vrata poslali biusc-i-e uputio i sa sue od sad unaprieda da chie bitti oseruano i ciuvano da megheu gnima ne iside koj usrok od discorde i contrarietati. Sapuiemo tiem ti coi si moj vesir gorureceni i nahodisc se sad na gouvernu od Bosne, na suaki nacin imachiesc opas na oue posle i branichiesc i protegat nazon dubrouacku i da od saa unaprieda ne bude se ponovitti megheu gnima acidenti, dogoghiaj od ouake varste. Nastojachiesc ocistiti stuari megheu gnima i contrarietati ciniti da pristanu, biusci taka moja posgiuda. Tacoghier i tebb-i-e isiscla apposta oua moia plemenita sapouied i poslala se con

Sato kada doghie, stauichiesc pomgnu i attenzion al sud^o particolare i nazon dubrouacku branichiesc i protegachiesc, i neka budesc

nastojati coliko moscesc da Dubrouciani s' Mlecichima megheu sobbom od sad unaprieda na ouake dogoghiaje ne dohode i da sse ismeghiu gnich dignu confusioni i disgusti, i neca me budesc od seto sliedi auisati.

Oui je moj visoki ferman isiscio

Kad prighie na nacin gorureceni effettuachiesc caco se contegnia u cestitomu fermanu, komu se ima posluh datti. Da ne budesc suprotiuno uciniti. Tako da snasc, i momu plemenitome bigliegu vierouat budesc.

Pisano na polouizu ramasana 1165¹⁾.

Гл. Елезовић

Речник

страних и мање познатих речи

аввџат тал. *avvisare* извести.

ага тур. *aga, agai* тако је звао млађи старијег брата, старешина породице, старешина братства, у јанич. војсци: главни заповедник, официр, највишег положаја; раније у Турској назив неких виших официра. У опште назив за људе који нису знали читати, писати; грч. ἀγός поглавица, претпостављени.

адет арап. *'adet* навика, обичај, традиција, природа.

аемнар можда од перс. *'alemdar* стегоноша, барјактар.

аквијетати, **ам** тал. *acquietare* ублажити, умирити, мирити.

ал судито партиколаре тал. *al sud-detto particolare* нарочито горе реченоме; *suditto* је млет. облик.

амил арап. *'amil* који обавља неки посао, извршилац. Код Арапа некад се тако звао административни управник једне покрајине, окружни начелник.

амира арап. *âmir* наредник, наредбодавац.

амонискат и

амонишкат од тал. *ammonire, ammonisco* световати, покарати, опомињати, опоменути.

ангустијан ожалашћен, исп. тал. *l'angustia* туга, жалост.

апалат, **апалта** данас у Дубровнику: у апалту = у монополу; тал. *l'appalto* закуп.

апалтатур закупац, од тал. *l'appaltatore*.

апоста тал. *apposta* прил. Сад се у Дубровнику каже: Ти си ми казо *âjosâ*, то јест: рекао навалице, навлаш, хотимице.

арв арап. *'arz* стављање, изношење пред какву велику личност; претставка поднесена султану или његовој влади.

арвохи биће исто што и **арв** у множини.

ариват од тал. *arrivare*, прош. гл. прид. *arivô*.

армати, **ам** тал. *armare* оружати, наоружати, парт. пас. *арман*.

атенцион, и ж. тал. *l'attenzione* пажња.

Сад се рекне: фала на атенциони ауторитат, и ж. тал. *autorità*.

¹⁾ 28-VII-1752 год., по грегоријанском календару.

ахнава арап. *'ahd-namme* уговор, завет; царски ферман, капитулација. Вид. *кайиш*уо.

ачиденат од тал. *l'accidente* немио догађај. Сад као прид. *ачиденџан* узет.

башло лат. *baiulus* млетачки амбасадор акредитован код В. порте у Цариграду.

басташија можда од *bastah* товар, носач, грч. βάσταξ.

батал арап. *battal* прид. који не важи, који не ради.

башм, а, е прид. тал. *basso* низак.

башелари тур. *baše, beše* им. првак, исп. *баша*.

бег тур. *begj, bej* им. великаш, првак; административни управник једног округа, племић, властелин, исп. алај-бег, санџак-бег.

беглербег тур. *beglerbeg* звање између управника области и везира: *румели беглербег*.

беглук тур. *beglik* им. стање онога који има звање бега, област потчињена управи једнога бега; кнежевина; као прид. државни.

белег овде употребљена реч место тур. тугра, знак царске тугре.

бенетуша прид. ж. млетачка, од тал. *veneto*.

берат од ар. *berat* им. ферман којим се неком даје одликовање, чин, повластица.

биљег в. белег.

благо в. хазна.

бостанџи баша тур. *bostangi* гарда султанова. Првобитно чувар царских перивоја. *Бостанџи-баша* заповедник царске гарде. У Цариграду њему је била поверена брига о јавној безбедности.

бујурулди, бујурунти и бујурунтија тур. *biyuruldi* им. везирска писмена заповест која је у врху носила мухур дотичног паше, а писана је обично диван-јазииом; писмено које су уручивале валије или које друго

лице високог положаја ономе кога се тицало.

везиер арап. *vezir* им. намесник султанов, министар, гувернер једне области; највиши ранг у чиновни хијерархији у Турској.

вергија тур. *virgi, virgü* народски *vergi* давање, поклон; порез, дажбаина.

внгар унгарски, угарски, мађарски.

гвера тал. *la guerra* рат, војна.

говерно тал. *il governo* влада, владавина, управа.

грош тур. *groš* имао је 40 пара. Раније је у Турској био *кизил-грош* и *кара-грош* који су имали вредност једног реала и дуката.

давија арап. *d'ava* им. тужба, жалба поднесена суду; суђење пред судом.

давдар пер. *dizdar* им. од *diz* град и *dar* (dašten) држати, чувати; некад градски командант.

дацијер тал. *dazio* царина, ђумрук.

деболеца тал. *la debolezza* слабост.

девлет арап. *devlet* им. срећа, богатство, благостање, независна држава, владајућа династија.

дел предл. од: Na peti dan *del* 1096. **депутати**, ам од тал. *deputare* изаслати, part. pas. *deputati*.

дерђенар перс. *derkênar* од *der* — у, на и *kênar* крај, оно што је с краја, напомена са стране написана.

дефтердар пер. *defterdar* некад се тако звао мин. финансија, директор финансија, главни државни рачуновођа, књиговођа.

диван арап. *divan* им. велико заседање, првобитно у присуству султана, где су се одлучивала важна питања.

дикерати од тал. *dichierare* изјавити, part. pas. *dukeran*.

дилиџенат adj. тал. *diligente* марљив.

дилиџенца тал. *la diligenza*.

дизгуст тал. *il disgusto* непријатност, одвратност.

дискордија тал. *la discordia* неслога.
дистурбати, ам тал. *disturbare* сме-
тати, узнемиравати. Part. pas. *ди-*
сџурбан: Ја вас, госпођо, дистур-
бавâм.

дрит тал. *il diritto* право. Овде:
такса, дажбаина.

џомрк и **џумрук** тур. *gömrük* преко,
грч. κομρέκιον, лат. *commercium*.

езегвишкати тал. *eseguire, -isco* из-
водити, извести.

елоквенца тал. *l'eloquenza* речитост.
елчија и **илчија** тур. *elçi* од *il* земља,
који долази у име неке земље,
државе у другу као посланик. В.
џоклисар.

емар и **емре** арап. *emr* заповест,
ферман.

ефетуати, ам тал. *effetuare* оства-
рити, у дело привести. Part. pas.
ефешуан.

завим арап. *za'im* врста турског вел.
властелина, власник великог по-
седа који се звао *зија мейш*.

зехан арап. *zeman* време, доба.

зулуж арап. *zulm* неправда, насиље.

шпачат, ам тал. *impacciare* сметати,
ометати, мешати се.

шпедишкат, ам тал. *impedire, -isco*
спречити.

империј тал. *l'impero* царство.

импотенат тал. *impotente* неспособан.

импотенца тал. *impotenza* неспособ-
ност.

in atto у акту, у чину, према томе.
in circha око: Pisa-н-а... *in circha*
1640.

in seguito затим, следствено.

инад арап. *'inad* упорност, у про-
тивљењу, инат.

индириц *l'indirizzo* адреса.

индирицати, ам тал. *indirizzare* упу-
тити, управити, адресирати. Part.
pas. *индирицан* управљен, адре-
сиран.

интерпретацион ж. тал. *l'interpreta-*
zione тумачење.

интитолам, а, о прид. означен, обе-
лежен, тал. *intitolare* дати наслов,
назвати.

информати, ам тал. *informare* изве-
стити, обавестити. Part. pas. *ин-*
форман.

ифтира арап. *iftira'* неосновано при-
писивање некоме какве кривице,
клевета.

јемин арап. *emin* adj. неустрашив,
поуздан; као им. који ужива по-
верење, онај коме се нешто по-
вери, царински чиновник.

кабао в. *мезура*, *сјуд*.

каведати, **скаведаре** красти на мери.
на кантару; part. pas. *скаведан*: Мје-
ра је *скаведала* ексик-мера, ср. лат.
excavitare, млет. *scavedar*.

кадија арап. *kadi* шеријатски судија,
претсед. шеријатског суда.

кадилук тур. *kadilik* делокруг, пре-
део који је под влашћу једног
кадије.

кадиаскер, **казаскер** и **казмаскер**
арап. *kadi asker* румелиски и ана-
толски казаскер, највиши шеријат.
чин, скоро једнак чину везира или
валије. Ово звање установљено је
за време с. Мурата I. Било је два
казаскера: румелиски и анадолски.
калати, ам тал. *calare* спустити,
снизити, смањити.

канон и **камун** тал. *il canone* правило.
капетан тал. *il capitano* поглавица,
командант посаде, свакако ранг
нижи од диздара.

каши **баша** тур. *капи*, *kapi* врата,
чин, звање, синоним *кајууш-баша*
главни царски вратар.

капитуо, ла: „protiua capitula... be-
gata“, тал. *capitolo* глава; *capitoli*
(pl.) уговори, повластице, приви-
легије. Вид. *ахнама*.

карамански прис. прид. од Карама-
нија.

кастигат тал. *castigare* казнити.

кехаја перс. *ked huda* мајор дом,
тур. народски *кехаја* ћаја, повер-

љиво лице, управник дома каквог великаша. Напр. султанов ћаја, везиров ћаја, старешина.

командаменат тал. *il commandamento* заповест, наређење.

контенат, нта, о тал. *contento*, а задовољан.

контењати, ам тал. *contenere* садржавати, *contenersi* држати се. Израз: *kako konšēja*, како доликује.

контенут, а тал. *il contenuto* садржај, садржина.

континуати, ам тал. *continuare* продужити.

контрариетат ж. тал. *la contrarietà* противречност, отпор.

контрестати, ам тал. *contrastare* противити се, свађати се.

консењат, ам тал. *consegnare* предати, предавати, уручити; adj. *консењан*.

консервати, ам тал. *conservare* сачувати, чувати; *консерван* прид.; *консервајшур* чувар.

консуетудина тал. *la consuetudine* навика.

конфин, а тал. *il confine* међа, граница, крајина.

конфузион, и тал. *la confusione* пометња.

крешити, им тал. *crescere* расти, нарасти, порастати.

левента тур. *levend*. Мисли се да је постало од тал. *levantino*. Раније нека врста најамничке војске у млетачкој служби. Фиг. развијен, окретан, хитар и леп млад човек, кичош. Код нас у народу ова се реч чује, али често значи: беспосличар.

либер, а, о тал. *libero* слободан.

либертат, либертати ж. тал. *la libertà* слобода.

либерати, ам тал. *liberare* ослободити, adj. *либеран*.

либро, а тал. *il libro* књига.

лиман тур. *liman* пристаниште, грч. λιμνί.

лит ж. тал. *la lite* спор.

личенца и **лишенца** тал. *la licenza* дозвола. Облик *лишенца* постао од млет. *liſenza*.

логотененат тал. *il luogotenente* намесник.

малије арап. *mali* adj., облик ж. рода *malije* имовни, финансиски.

мевура, е тал. *le misura* мера. В. *кабао*, *сјуд*.

меморио, **меморијала** тал. *il memoriale* потсетник, дневник, поменик.

мета в. нарак.

минијер тал. *il miniere* рудар.

мириј перс. *miri* adj. државни.

мис можда мисао.

молестат, ам тал. *molestare* досађивати, сметати, злостављати; adj. *молесџан*.

молестија ж. тал. *la molestia* злостављање, додијавање, мучење.

монтењати, ам тал. *mantenere* одржавати, издржавати.

мубашир арап. *mubašir* им. тако су се некад звали људи којима је дужност била да саопштавају некоме какво наређење или да сакупљају какав држ. доходак; позивар судски; изванредни изасланик, комесар.

мухурленсан запечаћен, тур. *mühürlemek*, од перс. *mühr* печат.

нарак арап. *narh* од суда или општине утврђена максимална цена животних намирница.

навир арап. *nazir* надзорник, шеф једног надлештва, управник царинарнице и сл.

нат(ивитатис) Hristove од Христова рођења, лат. *nativitas* рођење.

натолски присв. придев од Натолгија, лат. *Anatolia*.

национ, они ж. тал. *la nazione* на родност, држављанство.

ндриџан в. *индриџаши*.

нефер арап. *nefer* један човек, неко, душа, нпр. толико и толико душа.

њови место *њој*: не учинивши нигда *њози* противно.

облег и облиг тал. *l'obbligo* обавеза.

Напр.: *облиган сам ши*.

оповицион, **они ж.** тал. *l'opposizione* противљење.

опслужити, **им** поступити, вршити, испуњавати наређење.

ордија тур. *ordu* војска, армија.

осеквијо, **а** тал. *l'ossequio* поштовање, израз поштовања.

осерват, **ам** тал. *osservare* запазити, приметити. Напр.: биће *осервано* = узеће се у обзир, имаће се у виду.

оцаклук тур. *oğaklik* раније принадлежности које су прелазиле у наслеђе, напр. требињском гарнизону некад је Дубровник на име оцаклука плаћао $\frac{1}{3}$ од вредности продате соли на својим трговима. На име оцаклука за потребе војске будимског гарнизона наплаћивале су се нарочите таксе од трговца на коже, восак и др.

пага, **е** тал. *la paga* плаћа.

партиколари тал. *particolare* специјални.

паша тур. *baš aga* највише звање у Турској које се давало како војним тако и административним лицима.

пенез ст.-сл. *пиназа*, нем. *Pfenning* фениг, новац. 1713 год. *пенез* је на тур. каси у пограничним местима према Млетачкој републици вредео једну акчу, аспру.

перпетуви, **а**, **о** прид. тал. *perpetuo* adj. ваздашњи, непрестан.

пожуда, **е** жеља: *biusci taka* моја *posgiuda*.

поклисар в. *елчија*, грч. *ἀποκριστήριος*

помањкати, **ам** тал. *manicare* недостајати.

поносник који носи, који има, подносилац, онај на чије име нешто гласи.

потешкати се, **ам** се отежавати, чинити тешкоћу.

Висока Porta, Врата тур. *bab 'ali* надлештво где су били смештени: претседник владе, царски диван, мин. унутр. и спољашњих послова, држ. савет. Иначе звала се и Паша Капуси.

пожуда жеља.

пратеш, **и ж.** благо, марва.

претенвион изговор, тал. *la pretensione* захтев.

прецио према лат. *pretium* вредност. **принчипат**, **а** тал. *il principato* кнежевина, област.

пробабило adv. тал. *probabile* вероватно.

прокуратур, **тура** тал. *il procuratore* пуномоћник.

пролегати, **ам** од тал. *leggere, leggo* читати, прочитати.

протегати, **ам** тал. *proteggere* штитити, adj. *проштан*.

протекцион, **иони ж.** тал. *la protezione* заштита. Напр.: немамо *протекциони*.

пунат, **пунта** тал. *il punto* тачка.

раја в. **рајет**.

рапрезентати, **ам** тал. *rappresentare* претставити.

рапрезентацион, **иони ж.** тал. *la rappresentazione* претстављање.

рафренати, **ам** тал. *raffrenare* обуздати, зауздати.

реис арап. главни заповедник; командант брода, командант флоте.

рајет и **реијет** арап. *reijjet*, ресим од *реијеша*, потчињени једном владару, стање оних који нису владајућа класа, који плаћају харач; множ. *раја*.

рендити, **им** тал. *rendere* давати приход, доносити.

реновати, **риновати**, **ам** тал. *rinnovare* обнављати, adj. *ринован* и *ренован*.

ресим од **раја** арап. *resim* порез, такса, трошарина, харач.

речипрок, **а**, **о** adj. тал. *reciproco* узајаман.

репрезентати, ам: *Sa to buduchi usinio ars, telhis rappresento*. Тал. *rappresentare* представити, приказати, предочити кога коме, поднети. **романски прис.** прид. од *Романија*, како се некад звали предели Епира, сев. Грчке и запад. делови Македоније, западне стране. **румски прис.** прид. од *Рум* делови источног римског царства у Европи и Азији. Исп. *Рум-ели*.

санжак и санџак тур. *sanġak* застава на копљу, административна јединица од више срезова, округ, бајрак. **санџак-бег** окружни начелник. **санџакат и саџакат в.** *sanġak*. **сеид арап.** *sejjid* господин, првак. **сигур адј.** тал. *sicuro* сигуран, поуздан.

сидџилат арап. *sigġil* им. *sigġilat* деловодник, протокол у суду где су се заводила сва важнија акта у аутентичном препису.

скала тал. *lo scalo* стовариште.

скалин, скалина тал. *lo scalino* степенница.

скарач, скарча тал. *scarso* недовољан, кратак.

скарчат адј. ексик.

скорчиџа, е тал. *scarsezza* оскудица.

склав лат. *sclavus* роб.

содат, содата тал. *il soldato* војник.

солит, а, о прид. уобичајен, тал. *solito*.

солито adv. тал. *di solito* по обичају.

солтан и султан арап. *sultan* владалац, код Османлија цар.

спахија перс. *sipahi* војник, врста феудалне коњице, коњаник који је у име тимара од земље убирао десетак, а за то је ишао у рат на свом коњу. Спахије су од државе добијали џебану.

спенза тал. *speza*. Напр.: Идем у **сиензу** = на пијацу, у трошак, у куповину.

спуд, а мера, суд којим се мерила со

и који је хватао 40 ока, в. кабао, мезура.

станџијати, ам тал. *stazionare* настанити се.

стил, а тал. *lo stile* начин, у овим документима и календар.

субаша тур. *su* вода, *subaši* у земљама где је била оскудица у води тако се некад звао човек који је одржавао ред при узимању воде, при деоби њеној. Доџије у Турској се звао тако онај који је имао дужност да одржава ред у једном месту, чувар јавне безбедности. Најзад се то име сачувало још у чифлуцима. Тако се звао агин повереник, настојник имања.

судит, а 1) тал. *il suddito* поданик; **2)** придев млет. *suditto*, тал. *sudetto* горе речени, више именовани. **суплика, е тал.** *la supplica* молба. **сурет арап.** *suret* слика, изглед, препис, копија.

тезор, тевора тал. *il tesoro* благо, ризница, каса, в. *хазна*.

телхис арап. *telhis* им. резимирање, извод, тако се звао реферат који је о појединим предметима у изводу подношен из канцеларије в. везира дворској канцеларији, султану.

тевћера и тескера арап. *tezkire*, народски тур. *tezkêre* им. потсетница, писмено ради потсећања, писамце, писмено које издају власти при наплати каквој, објава.

темесућ арап. *temesük* им. доказно средство, признаница, облигација.

тентати тал. *tentare* напаствовати, покушавати.

тефтер тур. *defter* им. књига обично рачунска, ручна књига за записивање, од грч. *δίτερον* (два крила).

тефтердар перс. *defterdar* књиговођа, пређе у Турској министар финансија, у вилајетима директор финансија.

тефтиш арап. *teftiş* им. извиђање, истрага, трагање, преглед.

тимарник од тур. *timarġi* врста феудал. господара, спахија који је за обавезу да са одређеним бројем војника иде на позив султанов у војску под „алај барјаком“, на својим коњима добијао државну-царску земљу у посед као својину, од које је узимао десетак.

товар аспри, тур. *juk* као јединица за бројање новаца означавала је суму од пола милиона, 500.000.

толор можда талијер, тал. *il tollaro* сребрни новац од два форинта.

тратати, **ам** тал. *trattare* расправљати.

тратити трошити.

трафик, **а** тал. *il traffico* промет.

тура реч је тур. и постала од *togrul* јастреб раширених крила. Првобитно се тугра и састојала из слике једног таквог јастреба, доцније се претворила у нарочиту шару, у којој се налази име султана и пише се на чело фермана, берата, закона, уредаба и др. аката службеног карактера. Тај знак је кован и на тур. новцу место грба, круне.

узвишење ступање на престо, према лат. *exaltatio*.

улафа, **е** данас у Дубровнику корист, арап. *'ulufe* следовање, фураж, војничка плата. Првобитно је значило зоб за коња, после се тако звала плата која се давала спахијама и остал. родовима војске, пошто се првобитна плата војсци и састојала у храни коња.

фаос, **фалса** тал. *false* крив, патворен.

фастидио, **а** м. тал. *il fastidio* досада.

ферман перс. писмена царска заповест, наређење, указ.

фетва арап. *fatwa* шеријатско безлично и начелно решење које муфтија издаје као одговор на постављено питање.

фиделитат, **и** ж. тал. *la fedeltà* верност, лат. *fidelitas*.

франачки присв. придев. од *Франак*. **фрегата**, **е** тал. *fregatta* врста брода, врста старинске једрилице.

фрутати, **ам** тал. *fruttare* носити приход, корист.

фуста тал. *la fusta* врста старин. једрилице.

хавна арап. *hazine*, народски тур. *hazna* каса, државна благајница.

хан тур. *han* господар, владалац. Ова титула редовно долази уз име османлиских султана.

харач арап. *harač* порез, раније се тако звала дажбина коју су морали сваке године да плаћају немуслиmani, тур. поданици у замену за службу у војсци. Доцније се претворила ова пореза у беделију, војнициу.

харачар који плаћа харач.

хат-и-хумајун арап. *hat-i-humajun* првобитно царско наређење, нарочити ферман, написан султановом руком, који се читао на Високој порти свечано и јавно.

хат-и-шераф, **в.** синоним *хайиху-мајун*.

хоџет арап. *huğget* им. доказ, званична пресуда шеријатског суда, званична исправа.

хукјум арап. *hukm* им. пресуда, заповест, наређење, одлука решење, моћ, снага, важност, утицај.

цекин тал. *lo zecchino* дукат. Исп. *Zessa* ковница.

чауш тур. који има на капи челенку, телохранитељ уз какво лице које је вршило какву јавну службу. У Турској некада звање чауша било је угледно. Доцније у војсци сведено на звање наредника.

чијегов чиј.

целеп арап. *geleb* им. трговац који је гонио стада стоке за клање, нарочито оваца. Тако се звала и поворка робља које су изгонили на трг ради продаје.

Списак

особних и месних имена која се помињу у саопштеним документима

Абдулах паша, босански везир 28-VI 1733, XXIV.

Ајас склав и слуга султана Мехмеда II, V а. и б.

Антол дубров. поклизар, носио харач у Цариград, IV.

Ахмед, *Ахмеш* а) I, султан, син султана Мехмеда III, XII, отац с. Мурата, IV. *Ахмеш* б) III, султан, XI, син с. Мехмеда, IV, XXIII. *Ахмед* паша, везир од Босне, XXV. *Ахмеш* султанов дефтердар, XIV.

Бајазит хан, II султан, I, VII.

Баро дубровачки властелин, XIV.

Београд, IX, X.

Благај, XXII.

Босна, VIII, XIV, XVII, XVIII, XXI, *Bossina*, XXIV, XXV.

Бруса, X.

Будна, X, XIX, XX.

Валона, санџак од Валоне XIII.

Валош, Леш: *na scali od Valosca*, XIII.

Вац: *назир od Vacia*, X.

Габела, IX, XVIII, XIX, XX, XXI, XXIV.

Гондола: *Paolo Gondola*, дубровачки поклизар, XXII.

Динко дубровачки поклизар, носио харач у Цариград, IV.

Драгоје в. *Stefano*.

Драч: *kadiji od Dracia*, XIII.

Дренопоље, VII, XI.

Дринопоље, X.

Дубровник, I, VIII, XVII, XIX.

Думно, в. *Жуџањ Пошок*.

Ђон дубровачки поклизар, в. *Расџић*.

Живко, в. Растић.

Жупањ Поток, *Xiragn Potok*, XI. В. *Думно*.

Ибрахим султан, син султ. Ахмеда, I, XIX, XX, XXI.

Јусуф, емин на скали Габеле, XIX, XX.

Кабога дубровачки поклизар, в. *Маро*.

Кастел Ново, в. *Нови*, XII, XXIV.

Клис, XXI.

Клобук, XXIV.

Ковић Налкасар, дубровачки поклизар, VI.

Константинополи, XII, XXIII.

Костантинопол, X, в. Цариград.

Кури Чешме тамо потписан ферман 29-VI-1604 год., XVI.

Латинин, в. Франак, Френак, XIX.

Љубиње, кадилук, XXII, XXIV, *Љубињске скале* IX.

Макарска скала, XXIV.

Марино Пауло ди Сарака дубровачки поклизар, XIV.

Маро дубровачки поклизар, XXIV.

Мато Сорго дубровачки амбасадор, XXV.

Матео Флорно Фишковић дубровачки помор. капетан, XXV.

Мехмед II, султан, V а. и б., с. Мехмед III, XV, с. Мехмед IV, XXIII, с. Мехмед, XXV. — *Мехмед* херцеговачки санџак 21-VII-1588 г. XIV. — *Мехмед*, херцеговачки санџак 8-VI 1685 год., XXII. — *Мехмед*, царев дефтердар, XI. — *Мехмед ага*, XVI.

Микеле ди Сорго, дубровачки поклизар, в. Сорго, XIX.

Млетачка република, XXV.

Мостар, XXII.

Мохамед II, султан, VI., в. *Мехмед*.

Мурат хан, султан, брат с. Ибрахима и Мурата, XIV; с. Мурат III, XIV; Мурат IV, султан, син с. Ахмеда I, X, XVIII.

Мустафа III, султан, XXV.

Налкасар, в. *Ковић*.

Нарента, в. Неретва, XVIII, XIX.

Невесинје, XIV.

Неретва, XIV.

Нови Павар, X.

Осман хан, султан, брат с. Ибрахима, XXI.

Пауло, в. *Гондола*, XXII.

Пељешац, XIV.

Растих Sciuko (= Живко), VI, Gion Rastich, XXIV.

Рисано скала ди..., XXIV.

Румелија, X.

Сед-и-Ислам гранични град према дубровачкој републици на херцеговачкој територији, стр. 37.

Селман реис, капетан тур. брода, VII. **Сарајево**, XIV.

Сарака: *Marino Paulo di Saracha*, XIV.

Саро Бона, дубров. амбас., XXV.

Селим хан I, II и III, Селим хан, дед с. Мехмеда III, XV.

Сењ, град, XIV.

Синан, капи Синан баша, IV, *Синан чауш*, назир, XIV.

Слано пленили сењски ускоци 1588, XIV.

Сорго в. *Маџо*, *Мукеле*.

Солиман II, тур. султан, XII.

Сулиман хан, дед с. Мехмеда III, XV.

Стефано: *Stefano Dragoie di Zerva*, XIV.

Требиње, XXIV.

Триепан: Трпањ (на Пелешцу): села од Триепна пљачкали ускоци, XIV.

Турци, XIV.

Фадлулах сеид, пуномоћник вацког назира, X.

Франак, **Франка** и **Френак**, **Френка** тал. *il Franco*. Код Дубровчана се ова реч често замењивала речју *Лаџинин*, *Лаџини*, XIX, XXIV.

Херцеговина санџак IX, XI, XII, XV, XXI, XXII.

Хусреф везир и беглербег од Босне IX.

Цариград, IV, V а. и б., X, XIII, XVII, XVIII, XXI. В. *Констанџинополи*, *Констанџинопол*.

Церва, в. Стефано, XIV.

Церница, кадилук Zerniza, XXII.

Џафер паша, будимски везир, X.